

Säätiöyliopistojen perustajien valta

tapaus Teknologiateollisuus ja Tampereen yliopisto

HANNA KUUSELA, TUUKKA TOMPERI, JUHA RAIPOLA,
VEERA KALEVA, MIKKO POUTANEN, TUOMAS TERVASMÄKI

ABSTRAKTI Vuoden 2009 yliopistolaki toi korkeakoulukentälle uusina toimijoina säätiöyliopistojen perustajat. Artikkelissa käsittelemme Tampereen yliopistofuusion tapaustutkimuksen avulla säätiöyliopistojen perustajien vallankäyttöä toimijaverkostoteorian näkökulmista. Kuvaamme, miten perustajille ja etenkin Teknologiateollisuudelle muodostuu institutionaalista tilaa ja valtaa paikallisissa neuvotteluissa, miten pyrkimys rajoittaa yliopistolaisten valtaa yliopistoissa kerää Tampereen säätiöyliopistossa ympärilleen uusia toimijoita ja miten esimerkiksi Suomen kilpailukyky käännetään mikrotasolla osaksi fuusiota. Teknologiateollisuuden valta perustuu pääosin siihen, että sillä on ollut prosessissa tarpeeksi liittolaisia, jotka ovat yhtyneet sen tavoitteisiin – samalla kun prosessin kiistat ovat näyttäneet vain fuusioituneiden yliopistojen välisenä hankauksena. Prosessin konfliktit ovat kuitenkin pakkaneet Teknologiateollisuuden sellaiseen toimintaan, josta on jäänyt jälkiä ja joka on tehnyt siitä havainnoitavan, vaikkakin edelleen paljolti julkisuudelta piiloutuvan toimijan.

ASIASANAT säätiöyliopisto, yliopistolaki, valta, toimijaverkostoteoria

Johdanto

”Hyvät Suomen elinvoiman ja kilpailukyvyn ystävät”, aloitti juhlapuheensa Tampereen korkeakoulusäätiön (TKS) perustamistilaisuudessa vuonna 2017 Teknologiateollisuus ry:n hallituksen puheenjohtaja Risto Siilasmaa (2017). Yleisössä Tampereen yliopiston (TaY) ylioppilaskunnan edustajat olivat pukeutuneet ”perustuslaki §123”-paitoihin, jotka viittasivat perustuslain yliopistoille takaamaan itsehallintoon. Näin uusi säätiöyliopisto, jossa yhdistyivät Tampereen yli-

opisto (TaY) ja Tampereen teknillinen yliopisto (TTY), sai alkunsa erimielisyyksien alla: yhtäällä perustuslain ja itsehallinnon puolustajat, toisaalla kansantalouden kilpailukyvyn ja elinvoiman puolestapuhujat, joista näkyvimmin esiintyi uuden säätiöyliopiston perustajiin kuuluva Teknologiateollisuus ry.

Vuoden 2009 yliopistolaki toi korkeakoulukentälle uusina toimijoina säätiöyliopistojen perustajat. Perustajien roolia ei ole aiemmin tutkittu, vaikka muutos on ollut merkittävä.

Tarkastelemme seuraavassa säätiöyliopiston perustajien vallankäytön muotoutumista Tampereen yliopistofuusiosta toimijaverkostoteorian innoittamasta näkökulmasta. Tapaustutkimuksessa kuvaamme, miten paikallisissa neuvotteluissa säätiöyliopiston perustajille ja etenkin Teknologiateollisuudelle muodostuu toimijuutta tavalla, joka synnyttää jännitteitä. Analysoimme etenkin yliopiston hallituksen kokoonpanosta käytyjä kamppailuja, jotka kiteytyvät kiisteleviin tulkintoihin eri asiakirjojen painoarvoista ja hallituksen ”riippumattomuuden” merkityksestä.

Olemme toisaalla tutkineet säätiöyliopistojen lainsäädännön valmistelua ja sitä, miten joukko elinkeinoelämän toimijoita, opetus- ja kulttuuriministeriö ja yliopistojen ylin johto rakensivat 2000-luvun alussa yhteisymmärrystä yliopistojen edustuksellisten päätöksentekojärjestelmien rajoittamisesta. Yliopistojen ylimpien päätöksentekuelinten eli hallitusten haluttiin koostuvan ulkopuolisista ja myös operatiivisten johtojen tahdottiin olevan yliopistoyhteisöistä aiempaa riippumattomampia. Nämä pyrkimykset uusi lainsäädäntö (2009) toteutti pisimmälle säätiöyliopistomallissa. Muutoksen aikaansaamiseksi perustajien ydinjoukko neuvotteli ensimmäisen säätiöyliopiston eli Aalto-yliopiston säännöt ja lain peruspiirteet opetusministeriön kanssa ilman yliopistoyhteisöjen osallisuutta. (Kuusela ym. 2021.)

Tässä artikkelissa sovellamme toimijaverkostoteoreettisia käsitteitä ja metodologisia avauksia tapaustutkimuksessa, jossa analysoimme perustajien rooleja ja kykyä vallankäyttöön lakiuudistuksen jälkeen. Tarkastelemme perustajista etenkin Teknologiateollisuuden toimijuutta Tampereen fuusioprosessissa ja yliopiston alkuvaiheissa. Analysoimme, miten erilaiset määrittelykamppailut tuovat esiin toimijoita ja toiminnan tapoja sekä valtasuhteita ja jännitteitä, jotka muotoutuvat prosessissa.

Yliopisto prosessina

Toimijaverkostoteoria on 1980-luvulla alkunsa saanut yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa (Latour 1999), joka keskittyy erilaisten voimien

tai toimijoiden suhteisiin ja välityksiin sekä siihen, miten toimijat muokkautuvat kohdatessaan toisensa. Toimijaverkostoteoria ei ole hierarkioita eikä erottele periaatteellisesti inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita vaan kannustaa tarkastelemaan verkostoja muutoksille alttiina liikkeenä, jossa sosiaaliset, teknologiset ja materiaaliset ainekset yhdistyvät vaihteleviksi kokonaisuuksiksi. Sen juuret ovat tieteen ja teknologian tutkimuksessa, mutta sitä on sittemmin hyödynnetty mitä moninaisimpien sosiaalisten ilmiöiden ja tapahtumasarjojen tutkimiseen, mukaan lukien korkeakoulututkimus (Czarniawska 2009; Fenwick & Edwards 2012).

Toimijaverkostoteoriaa luoneet tutkijat – kuten Bruno Latour, Michel Callon ja John Law – ovat usein keskittyneet tapahtumasarjoihin, joissa yhteisöjen yhdessä olemisen tavat muuttuvat perustavanlaatuisesti tai joissa jokin yhteiskunnallinen käytäntö tai tulkinta vakautuu muuttuen itsestäänselvyydeksi. Organisaatiouudistusta tai yliopistofuusiota voi pitää tällaisena tutkimuskohteena. Siinä yhdessä olemisen tavat määrittyvät uudelleen aktiivisissa kamppailuissa erilaisten käytäntöjen ja tulkintojen vakauttamiseksi, joten toimijaverkostoteoria soveltuu hyvin fuusioprosessin tutkimiseen.

Teorian mukaan verkosto vakautuu, kun toimijat onnistuvat hyväksyttämään tulkintansa *tosiseikkoina*, kirjaamaan valtasuhteita ja toimintatapoja objekteihin ja artefakteihin (kuten asiakirjoihin) ja *kääntämään* pyrkimyksensä yhteisiksi tavoitteiksi. Kääntäminen tarkoittaa prosessia, jossa jokin aktiivinen toimija houkuttelee mahdollisia liittolaisia jakamaan yhteisen toiminnan päämäärän. Kääntävä toimija tulkitsee verkoston suhteita siten, että se voi omaksua auktoriteettiaseman ja puhua muiden puolesta ”yhdellä äänellä”. Kääntäminen tai suoranainen käännäminen (Teittinen 2008) saattaa eri toimijat puhumaan yhteistä kieltä ja määrittelee yhteiset visiot ja tavoitteet. (Callon 1984; Callon & Latour 1981; Law 2008.)

Yliopistofuusion voi kuvitella tapahtumasarjaksi, joka lähtee liikkeelle pienessä piirissä esitetystä lausahduksesta. Asteittain idea leviää verkostoksi, työryhmiksi ja suunnitelmiksi ja

vakautuu lopulta asiakirjoiksi, säännöiksi, sopimuksiksi ja toimintatavoiksi. Prosessin eri vaiheissa toimijat joutuvat houkuttelemaan muita omien kantojensa taakse sekä kääntämään omia tavoitteitaan ja intressejään verkoston toisten toimijoiden kielelle ja tarpeisiin sopiviksi. Hiljalleen muodostuu uusi yhteisö, yliopisto, jonka rajat ja rutiinit vakautuvat vähintään toistaiseksi niin, ettei niihin enää kiinnitetä arjessa huomiota: osalliset ovat hyväksyneet uuden organisaation olemassaolon ja toimivat sen mukaisesti. (Vrt. Czarniawska 2009; Kullman & Pyyhtinen 2015; Lehtonen 2008.)

Toimijaverkostoteoreettisesta näkökulmasta myös valta on aina *tulosta* tai *seurausta* verkostossa syntyvistä kytköksistä – se on verkoston tuottama *efekti* tai saavutus (Law 1990; Law 2008). Valtaa ennemminkin käytetään kuin omistetaan, ja tutkimuksen tehtävänä on kuvata vallan toimintoja käytännössä tekemättä etukäteisoletuksia valtapositiosta. Toimijoiden valta ja toimintakyky siis rakentuvat aina *relaationaalisesti*, toimijoiden välisissä *suhteissa*: yksittäisellä toimijalla on valtaa vain siinä määrin kuin muut toimivat tämän vallan mukaisesti ja antavat jonkun toimia äänitorvenaan tai toimivat itse sen puhemiehinä (Latour 1987, 71). Esimerkiksi yliopisto-organisaatiossa valta on ennen kaikkea kykyä saada muut toimijat hyväksymään tietyt tulkinnat ja edistämään tiettyjä tavoitteita tai olemaan asettumatta niiden tielle. Toimijaverkostotutkimuksen näkökulmasta valtaa analysoidaan siis kysymällä ”millaista reittiä tietystä osallisesta on tullut voimakas toimija siinä missä toisista ei, eli kuinka valta on rakentunut” ja miten valtaa pystytään harjoittamaan etäältä muiden (passiivisten tai aktiivisten) toimijoiden avustuksella (Czarniawska 2014, 58; Law 1984.)

Vakauttamisprosessien yksityiskohtainen kuvaaminen on toimijaverkostotutkimuksessa tärkeää. Siinä ei oleteta pysyvien normien tai rakenteiden ohjaavan toimintaa ilman niiden aktiivista ylläpitoa konkreettisissa suhteissa ja tilanteissa (Lehtonen 2008, 142–143). Kuvaammekin Tampereen säätiöyliopistoa verkostoprosessina, jonka osalliset, käytännöt, roolit ja valtasuhteet eivät olleet ennalta määrättyjä vaan muotoutuivat

tapahtumien edetessä. Yliopiston monituhattapäinen opiskelijakunta, sadat professorit, tuhannet muun henkilökunnan jäsenet, säätiön perustajat, yliopiston johtoryhmän jäsenet, opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiehet, joukko oikeustieteilijöitä ja erilaisiksi toimielimiksi järjestäytyneet henkilöt ovat vuosien saatossa yrittäneet kukin kääntää omia tulkintojaan ja tavoitteitaan muiden kielelle ja saada muut toimimaan niiden mukaisesti. Toimijaverkostoteorian käsitteistö soveltuu hyvin tapauksen analyysiin, sillä se tarjoaa näkökulman siihen, millaisilla käytännön keinoilla valtaa tuotetaan ja ylläpidetään. Latourin kuuluisa vaatimus siitä, että yhteiskuntaa ei pidä käyttää selittäjänä vaan se on itse asia, joka pitää selittää (Latour 2005, 97), on tuonut arvokkaita nyansseja erilaisten prosessien empiiriseen ymmärtämiseen. Esimerkiksi Tampereen yliopistofuusiota tai perustajien roolia siinä ei siis pidä selittää oletetuilla sosiaalisilla rakenteilla ja valtasuhteilla, vaan empiirisesti havaittavien tekojen tulisi selittää, miten jokin sellainen, jota kutsumme Tampereen (uudeksi) yliopistoksi tai perustajien rooliksi on muotoutunut.

Käytämme toimijaverkostoteoriaa tässä artikkelissa eräänlaisena työkaluna tai teoria-menetelmäpakkina (Silvast & Virtanen 2021), joka auttaa hahmottamaan, miten perustajien toimijuudet kehkeytyvät fuusion edetessä ja suhteessa toisiin toimijoihin. Toimijaverkostoteoriaa voisi käyttää myös toisin eli omanlaistaan ontologiaa kehittävänä yhteiskuntateorianana. Esimerkiksi Latourin on toisinaan nähty luovan jopa omaa metafysiikkaansa *sui generis* (Harman 2009). Suuntauksen edustajat ovat itsekin häilyneet näiden hahmotustapojen välillä (Latour 1999) ja saaneet seuraajansa usein hämmennyksiin siitä, miten tutkimusperinteeseen pitäisi suhtautua. Ontologista painotusta seuranneet tutkijat ovat toisinaan esittäneet puhtasoppisuuden vaatimuksia, mikä on johtanut tutkijoita myös epäkriittiseen puritaanisuuteen (ks. Whittle & Spicer 2008).

Tässä artikkelissa sovellamme toimijaverkostoteoriaa metafysisistä teoriaa vaatimattomammin: kokoelmana metodologisia oivalluksia ja käsitteitä, joiden käyttäminen ei edellytä esimerkiksi sitoutumista inhimillistä ja ei-inhimillistä

toimijuutta koskevien keskustelujen ontologioihin. Hyödynnäme toimijaverkostoteorian parissa kehitettyjä käsitteitä ilman, että sitouduisimme sen tiukimpiin näkemyksiin esimerkiksi inhimillisten intentioiden roolista sosiaalisen muotoutumisessa. Nähdäksemme toimijaverkostoteoria tarjoaa työkaluja sen tutkimiseen, miten toimijuus tai valta muotoutuvat askeleittain käännösten kautta kontingenteissa sommitelmissa, joiden luonne selviää pala palalta tutkimuksen edetessä.

Pysyäksemme artikkelimitassa keskitymme prosessissa vahvana näyttäytyvän perustajatahon Teknologiateollisuus ry:n toimijuuteen. Seuraamme eri toimijoiden, mutta etenkin Teknologiateollisuuden edustajien, fuusioprosessiin jättämiä jälkiä: asiakirjoja, tekoja ja lausumia, joissa yhdenlaista käsitystä säätiöyliopistosta vakautetaan ja joissa muut toimijat joko horjuttavat tätä käsitystä tai yhdistävät intressinsä Teknologiateollisuuden kanssa, sekä tilanteita, joissa vaikutusyritykset konkretisoituvat päätöksiksi, pöytäkirjoiksi ja sopimuksiksi. Tarkastelumme ei pyri toimijoiden piilevien tavoitteiden analyysiin vaan keskittyy siihen, kuinka Teknologiateollisuuden toimijuus yliopistossa muotoutuu käytännössä erilaisten puheenvuorojen ja esimerkiksi sähköpostiviestien avulla. Näemme lausumat, asiakirjat ja sopimukset itsessään osana Teknologiateollisuuden toimijuutta, ja analysoimme niitä vaikuttamisen välineinä. Muita keskeisiä toimijoita ovat valtion ja ministeriön edustajat, yliopistojen työntekijät ja opiskelijat sekä säätiöyliopiston muut perustajat, joista monen toimijuus näyttäytyy passiivisuutena. Näin pyrimme lähestymään kysymystä perustajien rooleista ja vallasta uudessa yliopistomallissa.

Tapaus ja aineisto: Miksi Teknologiateollisuus?

Tampereen yliopistona toimintansa vuoden 2019 alussa aloittanut Tampereen korkeakoulusäätiö perustettiin vuonna 2017. Yliopistolain mukaisesti säätiöllä oli joukko ”perustajia”, joiden kokoonpanon yhdistyneet yliopistot olivat opetusministeriön kanssa neuvotelleet ja jotka lahjoittivat säätiölle peruspääomaa.¹ Yliopistolaki

määrittää perustajille niukasti valtaa ja ainoastaan yhden tehtävän: asettaa yliopiston seitsenhenkiseen hallitukseen ehdokkaita, joiden keskuudesta yliopiston vaaleilla valittu toimielin eli konsistori valitsee osan hallituksen jäsenistä perustajia kuultuaan. Lain mukaan ”[kolme hallituksen] jäsentä nimitetään henkilöistä, jotka perustajat, Suomen valtiota lukuun ottamatta, ovat asettaneet ehdolle siten kuin säätiön säännöissä määrätään. Näitä ehdokkaita tulee olla vähintään kaksinkertainen määrä täytettäviin paikkoihin nähden.” (Finlex: Säätiöyliopiston hallitus 24§).

Perustajilla ei ole laissa muuta asemaa. Osoitamme kuitenkin, miten perustajien rooli on Tampereen tapauksessa kasvanut huomattavasti lainsäädäntöä merkittävämmäksi pitkälti yksittäisten sopimusten, asiakirjojen ja kamppailujen vuoksi. Toimijaverkostoteorian näkökulmasta vallan vakautuminen vaatii tuekseen asiakirjojen kaltaisia aineellisia artefakteja. Osoitamme artikkelissa, miten Tampereen yliopiston käytäntöjä ja perustajien valtaa vakauttaviksi tärkeimmiksi asiakirjoiksi muodostuvat *säätiön säännöt* sekä *perustamiskirja* vuodelta 2017 ja yliopiston vuonna 2018 hyväksytty *johtosääntö*, joissa määrätään toimivallan jaosta. Johtosääntö määrittää, että perustajat eivät ainoastaan esitä ehdokkaita hallitukseen, vaan heillä on myös kolme edustajaa hallituksen nimitysesityksen valmisteleavassa kuusihenkisessä nimityskomiteassa (Johtosääntö 2018a). Säätiön perustamiskirjan mukaan ”Teknologiateollisuus ry ja Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö yhdessä sekä Tampereen kaupunki sitoutuvat koordinoimaan perustajatahojen kesken ehdokkaiden nimeämisen yliopiston hallitukseen sekä hallituksen nimityskomiteaan” (Tampereen korkeakoulusäätiön perustamiskirja 2017).

Callonin ja Latourin (1981, 279) mukaan kääntäminen edellyttää aina neuvottelua, laskelmointia ja suostuttelua, ja ainakin osasta näitä prosesseja jää jälkiä, joista tutkija voi hahmottaa toimijoita ja niiden yhteyksiä. Tampereen tapauksessa kiistat yliopiston hallintomallista ovat pakottaneet eri toimijoita reagoimaan ja jättämään esimerkiksi sähköpostiviestien tai pöytäkirjamerkin-
töjen kaltaisia jälkiä toiminnastaan. Jälkiä retro-

Taulukko 1: Tampereen korkeakoulusäätiön perustajat ja luovutettu säätiöpääoma

Perustaja	Pääomitus
Suomen valtio	50 000
Jane ja Aatos Erkon säätiö sr	1 000 000
Kaupan liitto ry	50 000
Kauppias K.P. Ruuskasen säätiö sr	50 000
Kunnallisneuvos C.V. Åkerlundin säätiö sr	50 000
Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimussäätiö sr	10 000
Pirkanmaan liitto	50 000
Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry	50 000
Suomen Punainen Risti	10 000
Tampereen Aikuiskoulutussäätiö sr	100 000
Tampereen kauppakamari ry	50 000
Tampereen Kauppaseura ry	20 000
Tampereen kaupunki	50 000
Tampereen Suomalainen Klubi ry	20 000
Tampereen Teknillinen Seura ry	20 000
Tampereen yliopistollisen sairaalan koulutussäätiö sr	250 000
Tekniikan Akateemiset ry	40 000
Teknologiateollisuus ry	25 000
Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö sr	25 000
Väinö Tannerin säätiö sr	10 000
Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry (YKA)	10 000
Yhteensä	1 940 000 euroa

spektiivisesti seuraamalla voidaan hahmottaa eri toimijoiden kyvyt houkutellessa liittolaisia rinnalleen sekä mahdollisuudet määrittellä ja vakiinnuttaa tiettyjä käytäntöjä, joita eri toimijoiden on noudatettava menestyäkseen.

Tampereen säätiöyliopiston hallintomallin syntyprosessia ei ole aiemmin tutkittu eikä monia aineistomme paljastamia yksityiskohtia ole käsitelty julkisuudessa. Artikkelin fokus voisi olla muuallakin, mutta uuden tiedon ja vallankäytön analyysin kannalta Teknologiateollisuutta voi pitää perusteltuna kohdennuksena: sen avulla avaaamme Suomessa uudenlaisen korkeakoulupoliittisen toimijan toimintatapoja, vallan edellytyksiä ja rajoja ensi kertaa tutkimuksellisesti. Samalla noudatamme Latourin ohjetta antaa tutkittavien itsensä määrittää itsensä ja toisensa sekä kertoa, mitä toimijoita on otettava huomioon (ks. Lehtonen 2008, 147). Kuten artikkelissa osoitamme, perustajien ja etenkin Teknologiateollisuuden merkitys toimijoina tulee esille muiden toimijoiden (kuten yliopiston rehtorin ja hallituksen) ravassa kutsua perustajat mukaan yliopiston rakentamiseen silloinkin, kun laki ei tätä edellytä.²

Artikkelissa kuvaamme erityisesti yliopiston hallituksen valintaprosesseja – yhtäältä siksi, että niissä perustajien toiminta on näkyvintä, ja toisaalta siksi, että 2000-luvulla muutosvaatimuksia on kohdistettu juuri yliopistojen hallituskokoonpanoihin (Kuusela 2021). Yliopistolakiuudistuksessa hallitusten kokoonpanoista ja valintatavasta kiisteltiin, sillä alun perin lainvalmistelijoiden tahtona oli vähentää yliopistolaisten edustusta kaikkien yliopistojen hallituksissa, poistaa se kokonaan säätiöyliopistoissa ja siirtää samalla hallituksen valinta pois yliopistoyhteisöiltä (HE 7/2009). Perustuslakivaliokunta piti tätä kuitenkin mahdottomana perustuslain takaaman yliopistojen itsehallinnon näkökulmasta ja edellytti, että kaikkien yliopistoyhteisöön kuuluvien tulee olla kelpoisia hallituksen jäseniksi myös säätiöyliopistoissa ja kokoonpanon tulee määräytyä yliopistoyhteisön päätöksellä (PeVL 11/2009; PeVL 18/2009).

Artikkelimme aineisto koostuu pääosin julkisesti saatavilla olevista asiakirjoista, pöytäkirjois-

ta, lausumista ja esityslistoista, mutta myös sellaisista aineistoista, kuten sähköposteista, joita artikkelin kirjoittajat ovat koonneet osana omaa yliopistollista toimintaansa esimerkiksi yliopiston konsistorissa, hallituksessa sekä erilaisissa neuvottelukunnissa ja työryhmissä. Näin pyrimme pääsemään lähemmäksi piiloutuvaa vallankäyttöä. Toimijaverkostoteoriaa ja sen etnometodologisia piirteitä (Latour 1999) voi nimittäin arvostella siitä, että ne huomioivat huonosti piiloutuvaa vallankäyttöä, kabinettipoliittikkaa, salailua ja inhimillisiä intentioita, jotka ovat tärkeitä yhteiskunnallisissa prosesseissa (Kuusela 2012). Toimijaverkostoteoria on altis jättämään huomiotta piiloutuvaa toimijuutta, eikä se ole parhaimmillaan kuvattaessa historiallisissa prosesseissa kasautunutta potentiaalia vallankäyttöön. Puhdasoppisimmillaan teorian soveltajat, kuten musiikinsosiologi Antoine Hennion (1995, 248), ovat esimerkiksi vaatineet, että tutkimuksessa ”on oltava tiukasti kiellettyä luoda kytköksiä silloin, kun tätä ei tee tunnistettavissa oleva välittäjä”. Näistä syistä toimijaverkostoteorian avulla on vaikea hahmottaa suurten kokonaisuuksien kehkeytymisiä ja tapahtumasarjoja, joissa toimijat eivät halua tulla tunnistetuiksi. Tällaisen puhdasoppisuuden sijaan artikkelimme koetteleekin toimijaverkostoteorian rajoja analysoimalla aineistoja ja tapahtumia, jotka ovat osin olleet kaikkien seurattavissa mutta osin vain rajatun joukon tiedossa. Tiedostamme, ettei mikään tutkimus tarjoa täydellistä tarkastelupistettä prosessiin, mutta uskomme, että omat toimijuutemme täydentävät ymmärrystä vallankäytöstä yliopistossa.

Olemme laajemmassa tutkimushankkeessamme kartoittaneet suomalaisen korkeakoulukentän muutosta säätiöyliopistoihin (Kuusela ym. 2021; Poutanen ym. 2022) sekä selvittäneet Tampereen yliopistoyhteisön jäsenten näkemyksiä kyselyllä ja haastatteluilla (ks. esim. Kuusela ym. 2019; Poutanen ym. 2021). Uskomme kuitenkin, että perustajien vallan tutkimisessa konkreettisten tekojen ja jälkien retrospektiivinen seuraaminen vie syvemmälle kuin esimerkiksi osapuolten haastatteleminen. Vaikka toimijaverkostoteoreetikotkin ovat usein käyttäneet haastattelututkimusta – jopa siinä määrin, että

Latour (1999) on rinnastanut toimijaverkosto-teorian lähtökohdat etnometodologian kanssa – tukeudumme artikkelissamme ensi sijassa sellaiseen aineistoon, joka on syntynyt niin sanotusti tapahtumahetkellä, ei jälkikäteisissä selityksissä. Kun retrospektiivisessä analysissa nojaamme pääosin tällaiseen prosessiin itsessään syntyneeseen aineistoon, sitä ei väritä toimijoiden jälkiviisuus tai tapahtuneen valikoiva selittäminen nykyhetkestä käsin. Ratkaisu käyttää kirjallisia aikalaisaineistoja esimerkiksi haastattelujen sijaan johtuu osittain myös siitä, että fuusion eri vaiheissa eri toimijat ovat julkisesti vähätelleet toimijuuksiaan tai kuvanneet etenkin perustajien toimintaa tavoilla, jotka poikkeavat asiakirja-aineistoon piirtyneistä tapahtumista, kuten artikkelissa osoitamme (Määttänen 2021; Teittinen 2021).

Artikkeli etenee tapahtumasarjojen kuvauksena, mutta helpottaaksemme seuraamista luokittelemme Teknoliateollisuuden toimijuuden kahteen näkökulmaan: miten Teknoliateollisuus aktivoituu 1) vastustaakseen yliopistoyhteisön jäsenten nimittämistä yliopiston hallitukseen ja 2) estääkseen yliopistoyhteisön valtaa kasvattavat muutokset yliopiston johtosääntöön, jossa määrätään toimielinten toimivallasta.

Kamppailu koordinaatiovallasta

Latourin mukaan tutkimus on aina aloitettava tapahtumien keskeltä, ja tietyn prosessin keskeiset toimijat paljastuvat vasta, kun jokin verkoston osa näyttäytyy (Lehtonen 2008, 119, 146). Aloitamme vuonna 2017 perustetun Tampereen korkeakoulusäätiön ensimmäisen varsinaisen hallituksen nimitysprosessista, jossa Teknoliateollisuuden toimijuudesta syntyy ensimmäisiä kabinettien ulkopuolella näkyviä jälkiä. On kevät 2018. Uudelle yliopistolle on valittu vaaleilla yliopistolaisen keskuudesta ensimmäinen konsistori, jossa on 19 jäsentä sekä säätiön perustamisvaiheen eli niin sanotun siirtymäkauden hallituksen nimittämä puheenjohtaja. Konsistorin yhtenä tehtävänä on valita yliopistolle eli Tampereen korkeakoulusäätiölle hallitus. Konsistori on valinnut varapuheenjohtajakseen pro-

fessori Mari Hatavaran, jonka tehtäviin kuuluu johtaa hallituksen valintaprosessia (Johtosääntö 2018a). Toukokuun 4. päivänä Hatavara (2018a) pyytää – konsistorin päätöksen mukaisesti (TAUKONS 3/2018) – sähköpostitse *jokaista* 21 perustajaa (pois lukien Suomen valtio) esittämään vähintään kahta jäsentä yliopiston hallitukseen ja hallituksen valintaa valmistelevaan nimityskomiteaan.³

Pyyntö synnyttää vastareaktion ja Teknoliateollisuus aktivoituu näkyvästi hallituksen nimittämistä koskevien kiistojen osapuolena. Teknoliateollisuuden toimitusjohtaja Jorma Turunen lähettää Hatavaralle osoitetun sähköpostin, jossa esitetään, että Teknoliateollisuudella ja Tampereen kaupungilla on muita perustajia merkittävämpi koordinoijarooli hallituksen nimitysprosessissa. Sähköpostin allekirjoittajina ovat Turunen sekä Tampereen kaupungin puolesta virkahenkilö Teppo Rantanen ja vastaanottajina myös 19 muun perustajan edustajat. Allekirjoittajat toteavat haluavansa ”oikaista” Hatavaran pyyntöä viitaten ”säätiön perustamisasiakirjaan, johon kaikki säätiön perustajat sekä Tampereen yliopisto, TTY ja [Tampereen ammattikorkeakoulu] TAMK ovat sitoutuneet” (Turunen 2018a). Sähköposti kutsuu Teknoliateollisuuden liittolaisiksi Tampereen kaupungin sekä muut perustajat, joiden se toteaa sitoutuneen siihen, että Teknoliateollisuus, sen 100-vuotissäätiö ja Tampereen kaupunki koordinoivat ”perustajien 3 ehdokkaan valinnan hallituksen nimityskomiteaan ja toimittavat tiedot kolmesta perustajien ehdokkaasta konsistorille”.

Teknoliateollisuuden toimitusjohtajan sähköposti kehottaa keskittämään toimijuuden kahdelle perustajalle ja korostaa niiden yksinomaista toimivaltaa, mutta puhuu kuitenkin kaikkien perustajien nimissä.⁴ Latour (1984, 14) muistuttaa, että emme voi koskaan etukäteen tietää, ”mistä maailmamme koostuu, mitä toimijoita siinä on, emmekä tiedä, mille koetuksille nämä toisensa alistavat”. Turusen sähköposti asettaa Teknoliateollisuuden toimijoiden välisten koetusten keskiöön.

Teknoliateollisuus ja Tampereen kaupunki olivat perustajista ainoina olleet jo vuonna 2016

laatimassa säätiön sääntöjä ja säädekirjaa hankkeen johtoryhmässä, jossa oli ministeriön, kaupungin ja korkeakoulujen hallitusten edustajat sekä Teknologiateollisuus ry edustamassa TTY-säätiön perustajia (OKM 2016). Koska säätiön (muuta) perustajia tuolloin vasta haalittiin, ne eivät juurikaan osallistuneet neuvotteluihin. Myöskään yliopistoyhteisöjen jäsenillä ei ollut valtaa sääntöjen valmisteluun: ohjausryhmä, jossa oli yhteisön edustus, ei käsitellyt sääntöluonnoksia eikä säännöistä järjestetty lausuntokierrosta.⁵

Teknologiateollisuus ja Tampereen kaupunki vetoavat siis sähköpostissaan itse luonnostelemiinsa sääntöihin, joista neuvottelemiseen muut perustajat eivät olleet osallistuneet. Teknologiateollisuus itse asiassa ehdotti valmisteluvaiheessa syksyllä 2016 säätiölle vain 6–8 perustajaa. Kokousasiakirjassa, jossa esiteltiin ”Teknologiateollisuuden reunaehdot” fuusiolle, tällä pienellä perustajajoukolla toivottiin olevan ”yhteinen näkemys ja tahtotila tavoitteista ja reunaehdoista”, joihin sisältyi myös ”riippumaton, ulkopuolinen hallitus”. Teknologiateollisuus myös esitti perustajien minimilahjoitussummaksi 500 000 euroa. (Teknologiateollisuus 2016.) Tampereen yliopiston johdossa Teknologiateollisuuden vaatimukseen ei kuitenkaan suostuttu, sillä perustajia haluttiin monipuolisesti myös Tampereen yliopiston aloja edustavilta tahoilta ja järjestökentältä (TaY-HALL 6/2016). Teknologiateollisuuden reunaehdoissaan toivomien 6–8 sijaan perustajia tuli 21.

Toimijaverkostoteoreettisesti säätiöyliopiston synnyttäminen voidaan nähdä pitkänä kääntämisprosessina, jossa uudenlainen hallintomalli pyritään vakiinnuttamaan *mustaksi laatikoksi* eli niin vakaasti toimivaksi ja yleisesti hyväksytyksi järjestelmäksi, että sen perusolettamukset jäävät kritiikin ulkopuolelle. Ennen kuin jokin voi muuttua mustaksi laatikoksi on välttämätöntä houkutella mukaan muita toimijoita, jotka uskovat päämäärään ja jatkavat sen kehittämistä. On myös yhtä välttämätöntä kontrolloida ja koordinoida muiden toimijoiden tekemisiä, jotta ne olisivat oikeansuuntaisia ja edistäisivät järjestelmän sulkeutumista. (Latour 1987; Teittinen 2008, 42.) Tampereen tapauksessa mustan laatikon synnyttämisen voi katsoa alkaneen jo vuoden 2009

yliopistolakiuudistuksessa ja sitä edeltäneissä keskusteluissa, joissa luotiin idea ja malli säätiöyliopistolle sekä sen toteutukselle ensin Aalto-yliopistossa (Kuuseila ym. 2021) ja samaa mallia muokailleen TTY:ssa. Tampereen yliopistofuusiossessissa musta laatikko kuitenkin avautuu, sillä julkisoikeudellisen yliopiston ja säätiöyliopiston yhdistyessä eräät yliopistoyhteisön jäsenet kyseenalaistavat aiempien säätiöyliopiston käytäntöjen itsestäänselvyys. Tämä saa Teknologiateollisuuden reagoimaan eli rakentamaan aktiivisesti liittolaisuuksia ja pitämään ”oikaisuillaan” yllä niitä ”tosiseikkoja”, jotka palauttaisivat hallintomallin mustan laatikon kaltaiseksi selviöksi.

Sähköpostin myötä verkostossa aletaan luoda kytköksiä yliopistolain ja Tampereen yliopiston johtosäännön lisäksi erilaisiin juridiselta asemaltaan epämääräisempiin asiakirjoihin, joiden avulla on mahdollista vakauttaa Teknologiateollisuuden ja Tampereen kaupungin roolit ja samalla sitoa muut perustajat heidän liittolaisikseen. Nämä asiakirjat eli säätiön vuonna 2017 allekirjoitetut säännöt ja perustamiskirja olivat kuitenkin alusta saakka herättäneet kritiikkiä: etenkin oikeustieteilijät olivat arvostelleet hallituksen valintaan liittyneitä kirjauksia itsehallinnon vastaisina (Mäenpää 2016; Tuori 2017). Säätiön säännöistä ja yliopiston johtosäännöstä oli siis käyty jo fuusion valmisteluvaiheessa ja siirtymäkauden aikana pitkäjänteistä kamppailua.⁶

Kun valta käsitetään toimijaverkoston tilannekohtaisten kytkösten seurauksena, herää kysymys, voiko valtaa varastoida jollain tavalla. Arkiymmärryksen valossa joillain toimijoilla on muita enemmän kertynyttä valtaa. Tämä perustuu toisaalta sosiaalisten suhteiden vakautumiseen (esimerkiksi esimiehen auktoriteettia ei päivittäin kyseenalaisteta) mutta yhtä lailla kykyyn lukita joitain tulkintoja esimerkiksi infrastruktuuriin, asiakirjoihin tai juridisiin suhteisiin. Tällaiseen valtaan Teknologiateollisuus tukeutuu vaatiessaan muita toimijoita vahvistamaan tietyn tulkinnan Tampereen korkeakoulusäätiön perustamiskirjaan kirjatusta koordinaatiosta. Koordinaatiolausekkeen valtaefektin merkitystä korostaa sekin, että se oli muotoiltu vasta Tampereen korkeakoulusäätiötä varten, sillä Aalto-yliopiston

tai TTY:n perustamiskirjoissa ei vastaavaa ollut.

Teknoliateollisuuden valta riippuu tällöinkin siitä, suostuvatko muut verkoston toimijat – kuten konsistorin jäsenet ja muut perustajat – hyväksymään koordinaatiolausekkeesta tehdyn tulkinnan tosiseikaksi. Teknoliateollisuus osoittautuu tässä suhteessa menestyksekkääksi liittolaisverkoston luojaksi. Se saa liittolaisekseen myös yliopiston siirtymäkauden hallituksen, joka sihteerinsä kautta lähettämässään kirjeessä konsistorille ”ilmaisee huolensa” konsistorin toiminnasta eli halusta kuulla tasaveroisesti kaikkia perustajia ja toteaa ”että konsistorin on kaikessa toiminnassaan noudatettava voimassa olevia Tampereen korkeakoulusäätiön sääntöjä, perustamiskirjaa ja johtosääntöä” (Kukko 2018a). Siirtymäkauden hallituksen nimittämistä ovat olleet valmistelemissa juuri Teknoliateollisuuden puheenjohtaja Turunen ja Tampereen kaupungin edustaja Rantanen, joten jo verkoston muodostaminen on pohjistanut liittolaisuuksia.

Hatavara (2018b) vastaa konsistorin päättäneen etenemismallin, jossa *kaikilta* perustajilta toivotaan ehdotuksia. Hatavara ja konsistori eivät kuitenkaan onnistu vakauttamaan kantaansa, vaan Teknoliateollisuus lähettää muutamaa viikkoa myöhemmin (jälleen Tampereen kaupungin kanssa) sähköpostin pyytäen nyt opetusministeriöltä ”*tulkintaa perustajien edustajien nimeämiseen nimityskomiteaa asetettaessa*”. Lähettäjät toistavat näkemyksensä, jonka mukaan ”*Tampereen kaupunki ja Teknoliateollisuus-konserni koordinoivat perustajien 3 ehdokkaan valinnan hallituksen nimityskomiteaan ja toimittavat tiedot kolmesta perustajien ehdokkaasta konsistorille*”. (Turunen 2018b, korostukset alkup.) Koordinaatiovallan vakiinnuttaminen vähentäisi olennaisesti toimijoiden määrää hallitusnimityksen valmistelussa.

Ministeriön lainsäädäntöneuvos Eerikki Nurmi (2018) vastaa kahdessa päivässä ja toteaa perustajien sopineen keskenään ”siitä, että Teknoliateollisuus ry ja Teknoliateollisuuden 100-vuotissäätiö yhdessä sekä Tampereen kaupunki koordinoivat perustajatahojen kesken ehdokkaiden nimeämisen nimityskomiteaan. Tämä perustamiskirjan kohta velvoittaa ensinnäkin perustajia heidän toimintansa osalta ja samalla kon-

sistoria nimityskomitean asettamisessa, koska kyseinen perustajien sopimus ei ole myöskään johtosäännön tai yliopistolain kanssa ristiriidassa.” Sen sijaan, että ministeriö toteaisi yliopiston hallituksen valinnan kuuluvan yliopistolain mukaan konsistorille, sen lainsäädäntöneuvos viittaa perustajien keskinäiseen sopimukseen.

Episodi ilmentää yksittäistasolla sitä konjunktuurua, jota olemme aiemmin kuvanneet tutkiesamme säätiöyliopistojen syntyä Suomessa (Kuusela ym. 2021). Tulkintamme mukaan valtio (jota useimmiten edustaa opetusministeriö), elinkeinoelämä (jota säätiöyliopistoissa edustaa näkyvimmin Teknoliateollisuus) ja yliopistojen ylin johto ovat säätiölainsäädännössä löytäneet toisensa tavalla, joka pyrkii marginalisoimaan kriittiset äänet.

Tässä vaiheessa Teknoliateollisuuden ja Tampereen kaupungin toiminnasta on jäänyt jo useita näkyviä jälkiä, ja ne ovat vedonneet myös ministeriön virkakoneiston liittolaisuuteen vakuuttaakseen verkoston siitä, että juuri heillä on valta puhua perustajien äänellä. Samalla ne osoittavat latourilaisesti, että pysyvää on vain se, mitä lakkaamatta vakiinnutetaan: toimijoiden on ”alituaisesti *jatettava* intressoimista, [muiden toimijoiden] viettelemistä ja intressien kääntämistä” (Latour 1992, 78, suom. Lehtonen 2008, 131). Jos Teknoliateollisuus lopettaisi viestien lähettämisen, konsistorin enemmistö saattaisi muuttaa omat tulkintansa ja toisenlaiset käytännöt hallitseviksi ”tosiseikoiksi”.

Toimijaverkostoteoreetikot ovat usein tarkastelleet erilaisten teknologioiden merkitystä valankäytön ja sosiaalisten suhteiden vakauttamisessa. Teknoliateollisuus hyödyntää kiinnostavasti muiden toimijoiden samanaikaista läsnä- ja poissaoloa sähköpostin avulla liittämällä muut perustajat viestittelyn (passiiviseksi) todistajiksi ja vastaanottajiksi: jos verkostoa olisi muovattava (vain) puhelimitse tai kokouksissa, olisi mahdollista samalla sekä esiintyä koko perustajajoukon nimissä että pitää muut informoituna ja muistutettuna omasta asemastaan.

Vaikka osa konsistorista haastaa Teknoliateollisuuden tulkinnan sen roolista puolustaan kaikkien perustajien oikeutta ehdottaa henkilöitä

hallitukseen, osa yliopistoyhteisöstä puolestaan jakaa tämän tulkinnan, mikä osaltaan vahvistaa Teknologiateollisuuden toimijuutta. Kaksi Tampereen teknillisessä yliopistossa työskentelevää konsistorin professorijäsentä, Jyrki Vuorinen ja Jarmo Takala, pyytävät siirtymäkauden hallituksesta tarkennuksia johtosäännön kirjauksiin (Reiman 2018). Välittömästi seuraavana päivänä hallitus tekee johtosääntöön muutoksia, jotka siirtävät valtaa pois konsistorin (vaaleilla valitulta) varapuheenjohtaja Hatavaralta (hallituksen itse nimittämälle) puheenjohtaja Antti Lönnqvistille. Muutokset siirtävät myös konsistorin viestinnän perustajien suuntaan Lönnqvistille (Johtosääntö 2018b).

Lopulta viisi perustajista esittää yhteensä kuutta ehdokasta hallituksen nimityskomiteaan. Lisäksi Teknologiateollisuuden innovaatiojohtaja lähettää toimitusjohtaja Turusen ja kaupungin virkahenkilö Rantasen puolesta koordinoitun kolmen nimen ehdotuksen, jossa on kaksi samaa nimeä kuin muiden perustajien ehdotuksissa. Kolmen nimen listalla mukana ovat Rantanen itse ja Teknologiateollisuuden tuleva toimitusjohtaja Jaakko Hirvola. (Hatavara 2018c.) Teknologiateollisuus vahvistaa toimintakykyään verkostossa hakemalla ensin tukea omalle koordinaatiovallalleen ja esittämällä lopulta omaa toimitusjohtajaansa hallituksen nimityskomiteaan. Tätä ennen Tampereen kaupunki on tehnyt erillisen oman esityksensä, mutta kumoo sen ja yhtyy koordinoituun esitykseen eli liittoutuu Teknologiateollisuuden kanssa. Teknologiateollisuuden sähköpostissa viitataan myös perustajien pääomainvestointeihin ikään kuin esityksen oikeuttajina ja yhdenlaisina toimijoina: ”90 prosenttia perustajista on ilmoittanut puoltavansa yllä olevaa esitystä. Nämä esitystä puoltaneet perustajat vastaavat 99 %:sta Tampereen korkeakoulusäätiöön ja siihen sulautettavaan TTY-säätiöön tehdyistä investoinneista (muut kuin valtio).” (Karikorpi 2018.)

Kiista hallituksen valintaprosessista ja perustajien roolista horjuttaa myös konsistorin sisäisiä suhteita. Kesäkuussa 2018 yhdeksän konsistorin jäsentä, kaikki Tampereen teknillisen yliopiston puolelta, esittävät Hata-

varalle sähköpostitse moitteena, etteivät he ”hyväksy varapuheenjohtajan epäkunnioittavaa esiintymistä konsistorin ja perustajien tapaamisessa 17.05.2018 ja perustajien pääoman ja säätiön muun pääoman merkityksen vähättelyä”, ja jatkavat: ”Me allekirjoittaneet olemme sitoutuneet rakentamaan Tampereelle vetovoimaisen, vahvan yliopiston ja korkeakoulu-yhteisön. Tämä tehdään osaltaan kunnioittamalla perustajien tahtotilaa sekä perustajien keskenään sopimaa koordinaatiota hallituksen valintaprosessissa.” (Konsistorin jäsen 2018.)⁷ Moite johtaa Hatavaran eroon konsistorin varapuheenjohtajan paikalta.

Säätiöyliopiston perustajat, joille yliopistolain mukaan kuuluu ainoastaan oikeus tulla kuulluksi hallituksen nimittämisessä ja oikeus esittää hallituksen jäseniä, ovat näin saaneet ”tahtotilalleen” yhdeksän puolestapuhujaa myös konsistorin sisällä, tai näiden toimijoiden tahtotilat ovat keskenään yhdenmukaisia. He vaativat asian palauttamista valmisteluun, jotta eri perustajien lähettämien nimien sijaan konsistorille tulisi vain koordinoitua kolme nimiehdotusta (TAU-KONS 7/2018). Sähköpostin viittaukset pääomaan tuovat valtasuhteisiin myös taloudellisen ulottuvuuden. Sijoitetulle pääomalle annetaan toimijuutta, johon viittaamalla kannustetaan muita toimijoita noudattamaan Teknologiateollisuuden ja Tampereen kaupungin tahtotilaa.

Latourin metodologia ottaa ”vakavasti ihmisten puheet ja teot ilman oletusta niitä perustavammasta, niiden taakse kätkeytyä rakenteesta”, kuten Lehtonen (2008, 120) toteaa. Siten riippumatta toimijoiden aiemmista suhteista jo yksittäinen teko kuten moite, jossa korostetaan perustajien kunnioittamista, riittää osoittamaan, miten Teknologiateollisuuden toimijuus kytkeytyy verkoston muihin toimijoihin ja miten sen asema vakautuu tekniikan aloja edustavien konsistorilaisten toiminnassa. Latourin mukaan kontekstiksi tai ajan hengeksi kutsuttu tyypillisesti ”koostuu yksilöistä, jotka joko päättävät liittää tai olla liittämättä projektin kohtalon niihin suurten ja pienten kunnianhimojen kohtaloihin, joita he edustavat” (Latour 1992, 118, suom. sit. Lehtonen 2008, 129). Esimerkiksi markkinat ovat toimijoita

”vain sikäli, kuin ne paikallisissa neuvotteluissa käännetään osaksi jonkin erityisen hankkeen kokonaisuutta” (Lehtonen 2008, 184–185) tai siinä määrin kuin jotkin konkreettiset toimijat edustavat niitä (emt., 129). Samaan tapaan Teknologiateollisuus tai säätiön pääoma ovat ”toimijoita” vain sikäli kuin konkreettiset toimijat kääntävät ne paikallisissa neuvotteluissa osaksi kokonaisuutta tai vaativat niille kunnioitusta, ja vain sillä voimalla, jonka ne saavat hankkeessa kehkeytyvissä kompromisseissa.

Toimijaverkostoteoriassa kukin toimija on vain niin vahva kuin sen kyky luoda kytköksiä ja liittolaisuuksia muiden toimijoiden kanssa. Tällainen relationaalinen valta on täydellisimmillään, kun vallankäyttäjä muuttuu kuin näkymättömäksi ja muut toteuttavat sen tavoitteita oma-aloitteisesti. Tampereen yliopiston alku-kuukausina Teknologiateollisuuden vallankäyttö pysyy julkisuudelta piilossa, mutta on kuitenkin asianosaisille näkyvää toimitusjohtajan nimissä lähetettyjen sähköpostien ja muihin toimijoihin luotujen yhteyksien kautta. Nämä jäljet mahdollistavat prosessia rekonstruoivan valta-analyysin. Teknologiateollisuudelle toimijuutta suovat tai sen tulkintoihin yhtyvät esimerkiksi säätiöyliopiston siirtymäajan hallitus, opetusministeriön lainsäädäntöneuvos, Tampereen kaupungin virkahenkilö sekä osa konsistorista.

Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja Turunen vaikuttaakin onnistuneen omaksumaan toimijaverkostollisen roolin perustajien ja samalla koko säätiöyliopiston äänitorvena (Latour 1987, 71–73), joka esiintyy muiden toimijoiden nimissä ja painottaa niitä tavoitteita ja toimintatapoja, joita muutkin väitetyksi kannattavat (Teittinen 2008, 46). Näitä tulkintoja pyrkii horjuttamaan oikeastaan vain 10 konsistorin jäsentä, jotka tosin ovat saaneet mandaattinsa henkilöstöltä ja opiskelijoilta. Myös vaikeneminen on olennaista: perustajista moni ei ota lainkaan kantaa. Esimerkiksi kolmatta sektoria tai työntekijäpuolta edustavat perustajat kuten SAK, Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ja Mannerheimin lastensuojeluliitto eivät käytä toimijuuttaan muutoin kuin lainaamalla sen Teknologiateollisuudelle – tai ainakaan niiden toimijuudesta ei jää jälkiä.

Kamppailu riippumattomuudesta

Seuraava näkyvä hallituksen valintaa koskeva kiista, johon Teknologiateollisuus osallistuu ja jossa sen esittämät tulkinnot saavat voiton, koetaan touko–kesäkuussa, kun konsistori päättää hallituksen valintakriteereistä: tarkoittavatko säätiön sääntöihin kirjatut sanat ”strateginen ja riippumaton hallitus” sitä, että uuden yliopiston hallitukseen ei voida valita yliopistossa työskentelevää tai opiskelevaa henkilöä? Konsistori päättää pyytää asiasta lausunnot OKM:ltä, TaY:n ja TTY:n lakimiehiltä ja säätiölakia tuntevalta juristilta Veli-Markus Tapiolta (TAU-KONS 5/2018). Heiltä kysytään, ”1) Mitä säätiön perustamiskirjaan kirjattu käsite ’riippumaton hallitus’ oikeudellisesti tarkoittaa ja rajoittaako vaatimus ’riippumattomasta hallituksesta’ jollakin tavalla konsistorilla yliopistolain nojalla olevaa valtaa päättää hallituksen kokoonpanosta?” sekä ”2) Asettavatko säätiön perustamiskirja, säätiön säännöt tai säätiölaki jollakin tavalla esteen sille, että konsistori valitsisi yliopiston hallitukseen yliopiston henkilökuntaan tai opiskelijoihin kuuluvia henkilöitä eli yliopistoyhteisöön kuuluvia henkilöitä?”

Vastaukset jakautuvat. TaY:n ja TTY:n lakimiesten mukaan hallituksessa ei voi olla yliopistoyhteisön jäseniä: ”johtosäännön ja perustamiskirjan perusteella on *yksiselitteisesti* todettavissa”, että hallituksen jäsenten tulee olla riippumattomia mikä tarkoittaa, ”että hallituksen jäsenillä ei saa olla taloudellista tai muuta intressi- ja etuyhteyttä Tampereen yliopistoon. Näin ollen he eivät voi olla esimerkiksi työsuhteessa yliopistoon”. (TAU-KONS 7/2018, liite 3, korostus lisätty.)

Juristi Tapio on vastakkaista mieltä. Hänen mukaansa ”säätiön perustamiskirja, säätiön säännöt tai säätiölaki [eivät] *millään tavalla* muodosta estettä sille, että konsistori valitsee yliopiston hallitukseen yliopiston henkilökuntaan tai opiskelijoihin kuuluvia henkilöitä”. Oikeastaan hän kääntää tulkinnan pääläelleen ja toteaa, että riippumattomuus tarkoittaisi ensi sijassa riippumattomuutta ”ulkopuolisten tahojen – *yliopiston perustajat mukaan lukien* intresseistä” (TAU-KONS 7/2018, liite 4, korostukset lisätty).

Ministeriö on lausunnossaan näiden välillä. Sen mukaan ”Säätiön perustamiskirja tai sen säännöt taikka säätiölaki eivät oikeudellisesti estä konsistoria valitsemasta yliopistoyhteisönsä jäsentä hallitukseen”, mutta toisaalta se toteaa, että ”[r]iippumatonta arviointia ja päätöksentekoa voi vaikeuttaa se, että hallituksen jäsenenä on jokin vahva sidos vaikkapa työsuhteen muodossa yliopiston johonkin yksikköön” (TAU-KONS 8/2018, liite 6).

Opetusministeriön kansliapäällikkö Anita Lehikoinen kutsutaan etäyhteydellä keskustelemaan konsistorin kanssa ennen sen kokousta siitä, voidaanko yliopiston hallitukseen valita yliopistolaisia. Hän ohjaa konsistoria jakamaan ”yhteisen tavoitetilan” sen sijaan, että asioista tehtäisiin uusia tai ”ulkopuolisia tulkintoja”:

Hyvin paljon on sitten tässä matkan varrella tullut sitä erilaista lakien tulkintaa, ja näyttää siltä, että ihan joka kohdassa haetaan ulkopuolista asiantuntemusta sille, että mitä laki asioista sanoo, vähän milloin mikäkin laki. — Nyt se keskustelu aika paljon täältä ministeriön tai meidän virkakunnan näkökulmasta, niin se erittäin paljon ja ehkä vähän liiaksi menee siihen, että mikä tulkinta on oikein, kun meillä on se yhteinen tavoitetila ollut ja molemmat yliopistot on siihen sitoutuneet — Selkeästi on sanottu se, että mikä on ollut tämä perustajien ilmaisema tahto ja varmasti on niin, että se ei ole juridisesti sitova, mutta totta kai meidän täytyy ottaa huomioon se, että asialla on ollut monia tahoja, mukaan lukien TAY ja TTY. (Kuusela 2018.)

Kansliapäällikön puheenvuoro ensinnäkin rajaa toimijoiden määrää – ulkopuolisia tulkintoja ei kaivata – ja asettaa tulkinnan ”yhteisestä tahdosta” juridisen sitovuuden edelle. Näkemys korostaa perustajien *tahtoa* ja *halua* yliopistolain rinnalla ja vetoaa väitteeseen, että samaa halusivat ”molemmat yliopistot” ennen fuusiota. Lehikoinen toteaa: ”On selvä, että yliopistolaki turvaa yhteisölle mahdollisuuden valita hallitus sen mukaan kuin yhteisö tahtoo, mutta tietysti on nyt annettava aika lailla arvoa sille, että mitä perustajat ja molemmat yliopistot halusivat silloin perustamisvaiheessa.” (Kuusela 2018.)

Kansliapäällikön puheenvuoro liittyy verkoston mukaan keskustelujäseniä, joissa yksikään konsistorin jäsen ei ole ollut läsnä, ja viittaa niissä vallinneisiin yhteisiin *tulkintoihin*, *haluihin* ja *tavoitetiloihin*. Poissaolevien toimijoiden aiempi väitetty tahto asetetaan läsnä olevien tahdon ja *juridiikan* edelle ja perustajat esitetään toimijoina, joiden tahdolla on merkitystä riippumatta siitä, minkä roolin laki heille antaa. Näkemys pyrkii rajaamaan tulkintojen moninaisuutta ja vakauttamaan ”yhteiseksi” tulkinnan, joka on myös Teknologiateollisuuden (jo reunaehdoissaan määrittelemä) ja konsistorin toisen puolen jakama kanta.

Samalla peittyi se, etteivät ”molemmat yliopistot” suinkaan alun perin yksimielisesti päätyneet samaan tulkintaan. Tampereen (silloisen) yliopiston rehtori Liisa Laakso horjuttaakin käsitystä yhteisestä tulkinnasta ja toteaa tapaamisessa, että ulkopuolisesta hallituksesta ei neuvotteluissa sovittu: ”Siitä sovittiin, että siihen ei kirjoiteta, että ulkopuolinen hallitus, koska nähtiin, että se määritelmänä oli liian kova ja lainvastainen, ja se on keskusteltu yhdessä Teknillisen yliopiston kanssa.” (Kuusela 2018.)

Sanan ”riippumaton” tulkinta ei näin ollen vakaudu, joten osa konsistorista haluaa lisätä ulkopuolisia lausuntoja, kun taas toinen osa vastustaa tätä. Äänestysten jälkeen konsistori päättää äänin 10–10 tilata lausunnot myös yliopiston perustajilta ja uuden siirtymäkauden hallitukselta, mihin 10 jäsentä jättää eriyvän mielipiteen (TAU-KONS 7/2018).

Samana iltapäivänä Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja Turunen julkaisee blogikirjoituksen, jossa hän toteaa termin ”riippumattomuus” olevan ”yritysten hallinnosta tuttu”: ”Riippumaton hallituksen jäsen ei voi olla työsuhteessa tai taloudellisessa suhteessa edustamaansa yliopistoon.” Blogissaan hän kytkee tulkintansa riippumattomuudesta paitsi yritysmaailman käytäntöihin myös tavoitteeseen viedä Tampereen yliopisto ”maailman huipulle” ”kovassa kansainvälisessä kilpailussa”. (Turunen 2018c). Näin kilpailun ja huipun käsitteistöt käännetään osaksi paikallisia hallinnollisia kamppailuja tavalla, joka on ollut tyypillinen yliopistofuusioiden muuallakin (Czar-niawska 2020).

Riippumattomuudesta lausuvat myös yhdistyviin yliopistojen hallitukset vastakkaisin tulkinnoin. TTY-säätiön hallituksen mukaan hallitukseen ei voida valita yliopistoyhteisön jäseniä: ”Riippumattomuudella TTY-säätiö tarkoittaa sellaisia hallituksen jäseniä, jotka eivät ole työsuhteessa yliopistoon, eivätkä nauti mitään muutakaan rahallista etua yliopistosta, [tai] ole sen opiskelijoita”. Ministeriön kannasta poiketen TTY-säätiön mukaan tulkinta sitoo konsistoria: ”Yliopistojen perustamiskirjaan kirjaamat tahdonilmaisut [riippumattomuudesta] ovat samalla myös sopimus siitä, että uusi yliopisto toimii edellä kuvatuilla periaatteilla. Fuusiotilanteessa fuusioituvien osapuolten tekemät sopimukset ja sitoumukset sitovat sellaisenaan fuusion kautta syntyvää uutta organisaatiota.” (TAU-KONS 7/2018, liite 5.)

TaY:n hallituksen puheenjohtaja ja rehtori ovat päinvastaista mieltä. Heidän mukaansa TaY:n hallituksella on ollut ”koko Tampere3-prosessin ajan” ”sama näkemys” kuin ministeriöllä siitä, etteivät perustamiskirja, säännöt tai säätiölaki ”oikeudellisesti estä konsistoria valitsemasta yliopistoyhteisön jäsentä hallitukseen nyt tai myöhemmässä vaiheessa”. Lausunnossa sanoudutaan irti yliopistojen lakimiesten tulkinnasta: ”Mitä tulee TaY:n ja TTY:n lakimiesten (Elina Kautto ja Hanna Listenmaa) asiasta yhdessä laatimaan 31.5.2018 päivätyyn lausuntoon, jossa esitetään edellisestä poikkeava näkemys, se ei edusta Tampereen yliopiston virallista kantaa.” (TAU-KONS 7/2018, liite 6.) Myös Tampereen yliopiston henkilöstöjärjestöt Tatte (2018), Tayhy (2018), Professoriliiton Tampereen yliopiston osasto (2018) ja TayLL (2018) sekä ylioppilaskunta (Tamy 2018) vetoavat konsistoriin, ettei yliopistoyhteisöä suljettaisi pois hallituksesta.⁸

Konsistorin päätöskokousta pohjustavat nämä ristiriitaiset tulkinnat, vaatimukset ja vetoamukset. Kesken ratkaisevaa kokousta siirtymäkauden hallitus lähettää konsistorille oman tulkintaohjeensa sähköpostitse. Se asettuu TTY-säätiön tulkinnan taakse TaY:n johdon tulkintaa vastaan: ”Tampereen korkeakoulusäätiön hallitus viittaa tulkinnallaan riippumattomuudesta säätiöfuu-

sion toisen osapuolen, TTY-säätiöyliopiston tulkintaan: riippumattomuudella tarkoitetaan sellaisia hallituksen jäseniä, jotka eivät ole työ- tai toimisuhteessa yliopistoon eivätkä nauti mitään muutakaan rahallista etua yliopistosta, [tai] ole sen opiskelijoita”. Hallituksen mukaan ”Kykyä rohkeisiin päätöksiin turvaa riippumattomuus ja itsenäisyys korkeakouluyhteisön jäsenistä”. (Kukko 2018b.)

Kokouksen kulku paljastaa verkoston toimijoiden suhteita. Heti perään Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja nimittäin lähettää sähköpostin, jossa yhtyy siirtymäkauden hallituksen vain seitsemän minuuttia aikaisemmin lähettämään viestiin: ”Teknologiateollisuus ry ja Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö tukevat Tampereen korkeakoulusäätiön siirtymäkauden hallituksen tulkintaohjetta riippumattomasta, strategisesta ja ulkopuolisesta hallituksesta.” (Turunen 2018d). Muilta perustajilta – Tampereen kaupunkia lukuun ottamatta – ei tule kannanottoja, ja pöytäkirja antaa olettaa, ettei niitä ole myöskään pyydetty, sillä edellisen kokouksen pöytäkirjan mukaan ”puheenjohtaja päättää pyytää lausuntoa” ”erityisesti koordinoijilta [eli Teknologiateollisuudelta ja Tampereen kaupungilta] – ja informoivansa muita perustajia tästä pyynnöstä” (TAU-KONS 7/2018).⁹ Koordinoijien erikoisroolia vakautetaan jälleen yhdellä päätöksellä, jossa sivuutetaan muut perustajat.

Lopulta konsistori päättää äänin 10–10 (vaalien ohi nimitetyn puheenjohtajan äänen ratkaisessa), että yliopiston ”Hallituksen jäsenen taloudellinen tai muu intressi- ja etuyhteys tai toimeksiantosuhde yliopistoon tai perustajiin Suomen valtiota lukuun ottamatta vaarantavat riippumattomuuden.” (TAU-KONS 9/2018) Samassa kokouksessa konsistori myös nimittää nimityskomitean, jossa perustajia edustavat Hirvola Teknologiateollisuudesta, Rantanen Tampereen kaupungilta ja kansliapäällikkö Päivi Sillanaukee Sosiaali- ja terveysministeriöstä. Yliopistoyhteisön jäsenet on käytännössä rajattu hallituksen ulkopuolelle, ja Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja on valmistelemassa hallituksen valintaa. Kuusihenkinen nimityskomitean kokoonpanolla on merkitystä,

koska konsistori voi johtosäännön mukaan nimit-
tää hallituksen vain nimityskomitean esityksestä.

Kokouksessa päätettyä ja pöytäkirjaan kirjat-
tua lausetta riippumattomuudesta voi pitää yh-
tenä merkittävänä yrityksenä vakauttaa jo yli
kymmenen vuotta kiistelty kysymys (Kuusela ym.
2021) siitä, saako säätiöyliopistojen hallituksissa
olla yliopiston henkilökuntaa tai opiskelijoita.
Vallan vakauttamisyrittämisistä jää siis paljon jäl-
kiä, ja useat toimijat esittävät ja edistävät samaa
kantaa, jota Teknologiateollisuus ajaa. Teknolo-
giateollisuuden ei tarvitse olla aina läsnä, sillä
sen tulkintaa puoltavat myös muut toimijat – kut-
ten OKM:n kansliapäällikkö – ja kannan jakavat
TTY-taustaiset jäsenet konsistorin sisällä. Myös
uuden yliopiston rehtoriksi vuonna 2018 valittu
Mari Walls asettuu lehtihaastattelussa samalle
puolelle:

Minulla on se käsitys, että kritiikin kärki on kohdis-
tunut joihinkin seikkoihin, jotka ovat jo vuodesta
2010 toimineille kahdelle säätiöyliopistoille omi-
naisia. Muutosvaiheessa on luonnollista, että ilme-
nee erilaisia tulkintoja, joita nostetaan esiin. On
kuitenkin tosiasia, että perustajat ja korkeakoulut
ovat säätiön perustamiskirjassa ja siihen liittyvässä
korkeakoulujen sitoumuksessa yhdessä sopineet,
että tulevan säätiöyliopiston toiminta rakennetaan
samoille toimintaperiaatteille, joilla säätiöyliopistot
Suomessa jo tällä hetkellä toimivat. (Sintonen 2018,
20.)

”Tosiasiaa” puhuessaan myös Walls esittää hal-
lintomallin menneisyydessä lukkoon lyötynä
mustana laatikkona, jota ei enää ole mahdollis-
ta avata.

Toinen joukko yliopistolaisia puolestaan hor-
juttaa tulkinnoillaan, mielipiteillään ja tilaamil-
laan lausunnoilla vakautta ja etäältä tapahtuvaa
vallankäyttöä, jonka johtosääntö, säätiön sään-
nöt ja konsistorin kirjaus riippumattomuudesta
voisivat mahdollistaa. Juuri näiden horjutusyri-
tysten vuoksi Teknologiateollisuuden rooli tulee
asteittain näkyväksi, kun vakiintuneeksi esitetyn
hallintomallin musta laatikko avautuu ja sen
”tosiseikoiksi” oletetut yksityiskohdat kyseen-
alaistetaan.

Tähän mennessä on jo luotu lukuisia kytken-
töjä, liittolaisuuksia ja käännöksiä, joissa toimi-
jat ovat houkutelleet muita omien intressiensä
ja tulkintojensa taakse. Viimeistään nyt myös ka-
binettien ulkopuolisille on selvää, että yliopiston
siirtymäkauden hallitus ja Teknologiateollisuus
toimivat toistensa intressien vakauttajina. Tekno-
logiateollisuus yhtyy siirtymäkauden hallituksen
kannanottoon riippumattomuudesta 7 minuuttia
sen lähettämisen jälkeen, joten viestit kulkevat
näiden toimijoiden välillä, eikä liittolaisuus vaa-
di harkinta-aikaa tai hyväksymisketjua Teknolo-
giateollisuudessa, vaikka useissa oikeudellisissa
kannanotoissa esitetäänkin vastakkainen tulkin-
ta, jonka mukaan hallitukseen pitää voida valita
myös yliopistoyhteisön jäseniä.

Kamppailu hallituksesta

Vallankäytön tarkastelu toimijaverkostoteoreetti-
sena kääntämisprosessina ohjaa huomion siihen,
kuinka yliopiston sisäiset vaikutussuhteet ja hal-
lintatekniikat kehittyvät aina suhteessa jonkin
auktoriteettiaseman omaksuneen toimijan aset-
tamiin päämääriin. Michel Callonin (1984) mu-
kaan kääntämisprosessi voidaan jakaa neljään
vaiheeseen: ongelmanasettelu, suostuttelu, rooli-
en jako sekä mobilisointivaihe. Vaiheet eivät kui-
tenkaan ole suoraviivaisesti etenevä tapahtuma-
ketju, vaan ne voivat limittyä keskenään ja tois-
tua vakauttamispyrkimysten jatkuessa.

Tampereen yliopistofuusiota ohjaavana ongel-
manasetteluna voidaan nähdä erityisesti kilpailu-
kyvyllä ja kansainvälisellä huippututkimuksella
perusteltu tarve säätiöyliopiston perustamiselle
ja ”rohkeille päätöksille”. Suostutteluvaiheessa
muut toimijat pyritään saamaan kiinnostumaan
tämästä tavoitteesta ja samalla toimijoille määritel-
lään identiteetit siten, että eri toimijoiden roolit
tunnustavat ja vahvistavat koordinoivien perusta-
jien keskeisen roolin. Tavoitteena on saada aikaan
yhteensukeutuvia intressejä ja luoda tilanne, jos-
sa eri toimijat alkavat myös itsenäisesti esittää sa-
mansuuntaisia pyrkimyksiä kuin toimintaa ohjaa-
vat instanssit. (Perttula 2015, 39.) Suostutteluvai-
hetta seuraakin vielä selkeämpi roolijako, jossa
intressejään ajava toimija määrittelee eri roolien

ja niiden kantajien keskinäiset suhteet ja kyvyt vaikuttaa toisiinsa. Lopulta mobilisointivaiheessa pieni joukko toimijoita pyrkii ottamaan käyttöönsä myös hiljaisten ja passiivisten äänen puhuen näiden nimissä ja ohjaten muita käyttäytymään määrittelemiensä tavoitteiden mukaisesti.

Tarkastelemiemme tapahtumien voi katsoa sijoittuvan erityisesti kääntämisen mobilisointivaiheeseen, jossa Teknoliateollisuus toimii kaikkien perustajien puhetorvena ja vahvistaa liittolaisuuksiaan. Samalla se jatkaa aktiivisesti toimijoiden roolittamista kamppaillen siitä, miten verkoston osat saavat tietoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa yliopiston hallintoon. Tämä näkyy esimerkiksi rooleissa, jotka Teknoliateollisuus ja yliopiston konsistori saavat yliopiston hallituksen nimittämisprosessissa. Perustajat lähettävät ehdokasesityksiään yliopiston ensimmäiseen varsinaiseen hallitukseen elokuussa 2018, mutta konsistorin jäsenet eivät saa nimiä tietoonsa. Konsistori on kesäkuussa tehnyt TTY-taustaisten jäsenen ja puheenjohtajan äänin 10–10 päätöksen, että ehdotukset jäävät nimityskomitealle. Näin konsistorin vaaleilla valittujen jäsenten vähemmistö (yhdessä vaalien ohi nimitetyn puheenjohtajan kanssa) on rajoittanut konsistorin valtaa nimityskomitean eduksi. (TAU-KONS 7/2018.)

Joulukuussa 2018 konsistori lopulta nimittää yliopistolle hallituksen nimityskomitean esityksestä, joka paljastetaan vasta kokouksessa. Menettely osoittaa hyvin, etteivät vielä säädökset ja sopimukset anna riittävää kuvaa valtasuhteista, vaan ne ilmenevät vasta vallankäytön konkretiasta. Vaikka konsistorilla on muodollisesti nimitysvalta, sen merkitys on karsittu ohueksi, eikä päätöksentekijöillä ole mahdollisuutta edes esitykseen tutustumiseen ja harkinta-aikaan ennen kokousta. Yhtään yliopiston työntekijää ei ole nimitettävien joukossa, mutta yksi uuden hallituksen jäsenistä on Tampereen kaupunginvaltuuston varapuheenjohtaja Iiris Suomela, joka on samalla myös yliopiston opiskelija. Perustajien ehdokkaina valitaan emeritusprofessori Kimmo Kontula, Suomen johtaviin teknologiayrityksiin kuuluvan Cargotec-yhtiön suuromistaja ja hallituksen puheenjohtaja Ilkka Herlin ja Tampereen kaupungin pormestari Lauri Lyly. Konsistorin jä-

sen Kuusela (yksi artikkelin kirjoittajista) esittää asian palauttamista valmisteluun ja jättää erivän mielipiteen, koska katsoo, ”että yliopiston itsehallinto ei aidosti toteudu, ellei yliopistoyhteisö ole laajasti edustettuna yliopiston keskeisissä päätöksentekooelimityksissä – mukaan lukien sen hallitus” (TAU-KONS 14/2018).

Seuraavana vuonna yliopiston hallitukseen valitaan kaksi uutta jäsentä. Prosessi etenee paljolti edellisen vuoden tapaan eikä konsistori taaskaan saa tietää perustajien ehdokkaita. Teknoliateollisuuden tulkinta riippumattomuudesta tulee kuitenkin vahvemmin haastetuksi. Konsistori palauttaa 11–8 äänestyspäättökseällä valmisteluun nimityskomitean ensimmäisen esityksen, ja 11 jäsentä jättää ponnin, jonka mukaan ”Yliopiston hallituksen tulee tällä kierroksella valita nimityskomitean arvion mukaan valintakriteerit täyttävä sisäinen jäsen yliopistoyhteisöstä” (TAU-KONS 9/2019, liite 2).¹⁰ Nimityskomitea tekee uuden esityksen jälleen ilman sisäistä ehdokasta, ja kaksi nimityskomitean yliopistoyhteisöä edustavaa jäsentä jättää päätökseen erivän mielipiteen, koska esitys ”ei ole konsistorin ohjeiden mukainen”. Konsistori palauttaa asian jälleen valmisteluun äänin 13–6 ja edellyttää äänin 14–4, että seuraava esitys, ”sisältää yliopistossa vaalikelpoisen sisäisen jäsenen”. Neljä konsistorin jäsentä sen sijaan jättää erivän mielipiteen, jonka mukaan ”Konsistori ei voi omalla päätöksellään pakottaa nimityskomiteaa tuomaan tiettyjä ehdokkaita esitykseen” (TAU-KONS 10/2019).

Kolmanteen nimityskokoukseen nimityskomitea tuo lopulta esityksen, joka sisältää yliopiston henkilöstöön kuuluvan professori Johanna Kantolan (TAU-KONS 11/2019). Hänet valitaan Fortumin johtajan Anne Jalkasen rinnalla. Kiistely riippumattomuudesta johtaa nimityskomiteassa perustajia edustavien jäsenten erivään mielipiteeseen. Teknoliateollisuuden Hirvolan, kaupungin Rantasen ja ministeriön Sillanaukeen mukaan ”Yliopiston sisäinen jäsen ei ole perustamiskirjan tarkoittamalla tavalla riippumaton.” He puhuvat kaikkien perustajien nimissä kirjoittaessaan, että ”Perustajien tulkinta riippumattomuudesta pitää sisällään riippumattomuuden erityisesti Tampereen Yliopistosta. Yliopiston palveluk-

nessa olevan henkilön valinta hallitukseen rikkoo tätä sopimusta.” Kaupunkia edustava Rantanen allekirjoittaa muotoilun, vaikka kaupungin konsernijaosto on aiemmassa päätöksessään tulkinnut sisäisen jäsenen mahdolliseksi. Myös viisi konsistorin jäsentä jättää nimityspäätökseen eriyvän mielipiteen toistaen samat argumentit. (TAU-KONS 11/2019.)

Tapahtuneen jälkeen Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja lähettää konsistorin puheenjohtajalle ja varapuheenjohtajalle, rehtorille, yliopiston hallituksen puheenjohtajalle, hallituksen nimityskomitealle ja muille perustajille sähköpostin, jonka mukaan perustajat korostavat ”tarpeellisuutta varmistaa, että kaikki osapuolet sitoutuvat riippumattoman strategisen hallituksen periaatteeseen. Luottamuksen palauttamiseksi ja vahvistamiseksi perustajien ja konsistorin välillä perustajat pitävät ensiarvoisen tärkeänä ja kiireellisenä nimitysprosessin selkiyttämistä ja yhteisen tulkinnan löytämistä riippumattoman ja strategisen hallituksen periaatteeseen niin, että sekä konsistori että perustajat sitoutuvat jatkossa ratkaisuun.” (TAU-KONS 1/2020, liite 7.) Viesti vakauttaa yliopistolain ulkopuolella tulkintaa siitä, millainen yliopiston hallituksen pitäisi olla ja pyrkii sitomaan (myös tulevat) toimijat yksimielisyyteen kiistanalaisessa asiassa. Näissä interventioissa Teknologiateollisuus toimii toistuvasti perustajien äänitorvena eivätkä muut perustajat ole yhteydessä konsistoriin.

Vuonna 2020 hallituksen valinnassa toistuvat samat vakautus- ja horjutusyritykset, ja verkosto näyttyy kutakuinkin aiemman kaltaisena. Konsistori pyytää perustajilta ehdokkaita hallitukseen ja Teknologiateollisuuden toimitusjohtajan nimissä lähetetään viesti, jonka mukaan ”Perustajat ovat koordinoineet ehdokkaiden valintaa keskenään ja päättäneet 26.8. pitämässään kokouksessa *yksimielisesti* esittää ehdokkaiksi” neljää henkilöä (Karikorpi 2020, korostus lisätty). Sähköposti puhuu yksimielisyydestä, vaikka neljä päivää aiemmin Jane ja Aatos Erkon säätiö on esittänyt oman ehdokkaansa, joka ei ole tällä listalla. Saman ehdotuksen tekee myös Tays tukisäätiö kaksi tuntia sen jälkeen, kun Teknologiateolli-

suuden viesti on lähetetty (Oksa 2020; Peltomäki 2020). Teknologiateollisuuden esittämää yksimielisyyttä siis haastetaan, vaikka muut perustajat antavatkin sen yhä esiintyä äänitorvena.

Nimitysprosessi mutkistuu jälleen, sillä konsistori hylkää äänestyksissä kahdesti nimityskomitean esityksen (TAU-KONS 10/2020, 11/2020). Ensimmäisen hylkäyksen jälkeen Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja lähettää perustajien täydentävän esityksen, jonka mukaan: ”Kaikki kantansa asiaan ilmaiseet 17 perustajaa ovat *yksimielisesti* antaneet tukensa Outi Vaaralan ehdokkuudelle” (Hirvola 2020, korostus lisätty). Takeeksi on liitetty lista 17 perustajasta ja heidän edustajistaan. Perustajien puhetorvena toimii nyt yksinomaan Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja – erotuksena moniin aiempiin viesteihin, jotka oli allekirjoittanut myös Tampereen kaupungin edustaja. Konsistori hylkää myös nimityskomitean seuraavan esityksen, ja nimitys onnistuu vasta kolmannella yrityksellä (TAU-KONS 12/2020, 14/2020).

Kamppailu johtosäännöstä

Samaan aikaan nimitysprosessien kanssa yliopiston hallitus on käynnistänyt johtosäännön uudistustyön, jossa Teknologiateollisuuden tulkinnat ja liittolaisuudet tulevat jälleen näkyviksi. Johtosääntö on jakanut mielipiteitä alusta saakka, ja esimerkiksi keväällä 2018 vanhan Tampereen yliopiston yhteisö marssi ulos protestina epädemokraattiseksi koetulle johtosäännölle, josta kanneltiin myös eduskunnan oikeusasiamiehelle (ks. Kuusela ym. 2019).

Yliopiston kahdeksan henkilöstöjärjestöä ja seitsemän opiskelijajärjestöä ovat jättäneet 1.11.2019 yliopiston hallitukselle aloitteen johtosäännön uudistamiseksi, mihin myös ylioppilaskunta on vedonnut. Toisaalta 42 yliopiston professoria (lähinnä tekniikan aloilta) on puolestaan lähettänyt hallitukselle kirjeen, jossa he irtisanoutuvat vaateista muuttaa johtosääntöä ja valita henkilökunnan edustus hallitukseen. Kirje päättyy toivomukseen, että yliopisto menestyisi ”jatkossa erinomaisesti yliopistomaailman sekä kansallisesti että kansainvälisesti tiukkenevassa

kilpailussa”. (TAU-HALL 7/2019 liitteet 1, 2, ja 3 asiakohtaan 4.) Kilpailun käsitteistö käännetään jälleen osaksi kamppailuja hallituksen kokoonpanosta.

Aloitteen seurauksena hallitus järjestää keskustelutilaisuuden kuullakseen yhteisöä ja antaa syksyllä 2020 rehtorille tehtäväksi asettaa työryhmän johtosäännön uudistamiseksi (TAU-HALL 7/2019, 8/2020). Ulkopuolisen puheenjohtajan Thomas Wilhelmssonin johtama ja 19 jäsenestä koostuva työryhmä esittää johtosääntöön 18 muutosehdotusta (Wilhelmsson ym. 2020). Hallitus pyytää muutosehdotuksiin kommentteja perustajilta – huolimatta siitä, että yliopiston johtosääntö kuuluu yksin yliopiston hallituksen päätösvaltaan, eikä perustajilla ole lainmukaista tai minkään sopimuksen antamaa roolia sen säätämisessä. Hallitus siis ottaa vapaaehtoisesti perustajat mukaan johtosäännön uudistustyöhön ja toimii näin osaltaan perustajien vallan vahvistajana ja takaajana.

Perustajien lausunnot ovat poikkeuksellinen aineisto, sillä Tampereen korkeakoulusäätiön historiassa harvinaisella tavalla muutkin perustajat kuin Teknologiateollisuus tuovat niissä kantojaan julki. Samalla perustajien näkökulmaerot dokumentoituvat, ja Teknologiateollisuuden hallitusvalintoja koskevat kannat saavat rinnalleen muita perustajien ääniä. Näkyväksi tulee myös se, miten osa yliopistoyhteisöä ja sen johtoa tukee vahvasti perustajien valtaa ja korostaa tarvetta kunnioittaa perustajien tahtoa, kun taas osa haastaa niitä.

Säätiön 21 perustajasta 12 lähettää kommenttinsa muutosehdotuksiin (TAU-HALL 12/2020, liitteet 1–4). Teknologiateollisuus ja Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö vastustavat kannanotossaan johtosäännön muuttamista. Muiden perustajien lausunnoista kuusi toistaa sana sanalta Teknologiateollisuuden kannanoton: Tampereen Kauppaseuran, Kauppias K.P. Ruuskasen säätiön, Tampereen kauppakamarin ja Tampereen Aikuis-koulutuskeskuksen säätiön yhteislausunto (Antti Eskelisen toimesta) on käytännössä identtinen sen kanssa. Toisin kuin Teknologiateollisuus ja sen näkemyksen kaiuttajat, kolme perustajaa sen sijaan katsoo, ettei heidän tule ottaa kantaa yliopiston sisäisiin asioihin. Esimerkiksi Yhteiskun-

ta-alan korkeakoulutetut (YKA) lausuu, että ”tärkeintä on laadukas hallitus, joka on avoin myös sisäisille jäsenille” (TAU-HALL 12/2020, liitteet 1–4).

Yliopistoyhteisö kommentoi johtosääntötyöryhmän esitystä 207 liuskan verran sekä yksilöinä että ryhminä. Kommenttien pituudet vaihtelevat yhdestä virkkeestä seitsemään sivuun. Yliopiston hallituksen esityslistassa arvioidaan kommentteja olevan yhteensä 200. Yliopistoyhteisön kommentit jakautuvat pääsääntöisesti kahtia. Monet kannattavat esitettyjä muutoksia tai pitävät niitä hyvänä kompromissina yliopistoyhteisön itsehallinnon vahvistamiseksi. Toisen puolen kommentoijista monet korostavat perustamisvaiheessa tehtyjen sopimusten kunnioittamista. Useampi TTY-taustainen professori argumentoi strategisen linjaorganisaation puolesta vedoten hyviin kokemuksiin entisen TTY:n hallinnosta. Tältä kannalta painotetaan perustajien oikeuksia ja esitetään edustuksellinen demokratia ja kollegiaalinen päätöksenteko yliopiston sisänpäin kääntymisenä. (TAU-HALL 12/2020, liitteet 1–4.)

Konsistorin jäsenistä 15/19 kommentoi työryhmän muutosehdotuksia: heistä yhdeksän kannattaa kaikkia tai valtaosaa muutoksista. Neljä entisen TTY:n vaalikiintiöstä valittua jäsentä ja yksi anonymi jäsen vastustavat olennaisia muutoksia ja korostavat perustajien ja sidosryhmien kunnioittamista sekä ulkopuolista ammattimaista johtamista, sillä se on ”ainoa tapa pitää sisäpolitiikka ulkona yliopiston päätöksenteosta”. (TAU-HALL 12/2020, liitteet 1–4.)

Lopulta hallitus sivuuttaa suurimman osan työryhmän tekemistä muutosehdotuksista esittelijänä toimivan rehtori Wallsin esitysten mukaisesti, mutta tekee johtosääntöön yhden merkittävän muutoksen: konsistorin puheenjohtajana on aiemmin toiminut hallituksen nimittämä provosti, mutta jatkossa puheenjohtaja valitaan konsistorin jäsenten keskuudesta (TAU-HALL 14/2020). Vastoin työryhmän ehdotuksia hallitus päättää kuitenkin olla muuttamatta hallituksen nimitysprosessia ja lähettää asian konsistorille keskusteltavaksi, jolloin liittolaisuudet joidenkin konsistorin jäsenten ja joidenkin perustajien välillä tulevat jälleen esiin. Konsistorin enemmistö esittää johtosääntöä muutettavaksi niin, että hallituksen

valintaa valmistelevan nimityskomitean kokoa kasvatettaisiin kuudesta jäsenestä seitsemään (TAU-KONS 5/2021). Lisäksi johtosäännöstä poistettaisiin kohta, jonka mukaan ”Konsistorin on hyväksyttävä tai hylättävä nimityskomitean esitys kokonaisuudessaan”. Muutos vahvistaisi konsistorin toimijuutta suhteessa perustajien tahtoa koordinoiviin Teknologiateollisuuteen ja Tampereen kaupunkiin. Päätös asiassa kuuluu yksin yliopiston hallitukselle, mutta hallitus kysyy jälleen perustajien kantaa (TAU-HALL 3/2021; 4/2021).

Teknologiateollisuudesta lähetetään sen toimitusjohtaja Hirvolan ja Tampereen kaupungin konsernijohtaja Yli-Rajalan puolesta sähköposti, jossa he esittävät perustajien kantana, että *”perustajat eivät näe perusteita uusille muutosesityksille eivätkä puolla kumpaakaan niistä.”* Kannanotossa on myös kahdesti lause: *”Perustajien näkemys on, että johtosääntöä ei tule muuttaa.”* (Karikorpi 2021a, lihavoinnit alkup.) Tämä siitä huolimatta, että osa perustajista on edellisellä lausuntokierroksella todennut johtosäännön kuuluvan yliopiston omaan toimivaltaan (TAU-HALL 12/2020, liite 3). Kannanotossa ilmaistaan jälleen kansainvälistä kilpailua perusteluna käyttäen myös huoli konsistorin pyrkimyksestä muuttaa hallintomallia eli avata musta laatikko:

Perustajien huolena on, että pitkään jatkunut fokus hallinnollisissa kysymyksissä ja säätiöyliopiston perustamisen lähtökohtana olleiden periaatteiden murentaminen vähentää lopulta myös kansainvälisesti kovatasoisimpien henkilöiden halukkuutta asettua ehdolle yliopiston hallitukseen.

Kuten aiemminkin, yhtenäiseksi joukoksi esitettyjen perustajien puhutorvena toimii Teknologiateollisuus ja sen rinnalla Tampereen kaupunki, ja muiden perustajien toimijuus ilmenee vain niiden välittämänä. Yliopiston hallitus päättää äänin 3–3 puheenjohtaja Herlinin äänen ratkaistessa palauttaa asian valmisteluun niin, että ”konsistori sekä perustajat keskustelevalt johtosäännön tarkistuksista yhteisen näkemyksen muodostamiseksi” (TAU-HALL 4/2021). Kolme hallituksen jäsentä liittoutuu Teknologiateollisuuden kannan kanssa, eikä hallituksen

nimittämistä koskevia kirjauksia muuteta johtosäännössä.

Teknologiateollisuuden vallankäyttö muuttuu julkiseksi

Lopulta hallituksen valintaprosessi vuonna 2021 tekee Teknologiateollisuuden toimijuuden entistä näkyvämmäksi ja vakautusyrityksistä julkisempia. Konsistori asettaa keväällä 2021 uuden nimityskomitean. Edellisuosien tapaan perustajat esittävät komiteaan Teknologiateollisuuden toimitusjohtajaa, Tampereen kaupungin virkahenkilöä ja Sillanaukeeta. Aiemmasta poiketen konsistori on pyytänyt perustajilta kolmen sijaan neljää ehdokasta, joten perustajat asettavat ehdolle myös Teknologiateollisuuden varatoimitusjohtaja Minna Helteen. Perustajien tahtoa kannavoi edelleen Teknologiateollisuus (rinnallaan Tampereen kaupunki), eikä konsistorille jätetä mahdollisuutta olla valitsematta nimityskomiteaan Teknologiateollisuuden työntekijää, sillä neljästä ehdokkaasta kaksi työskentelee Teknologiateollisuudelle.

Syksyllä Teknologiateollisuuden Hirvolan nimissä toimitetussa sähköpostissa nimetään perustajien seuraavat ehdokkaat yliopiston hallitukseen (Karikorpi 2021b). Perustajien kiintiössä on katkolla yksi hallituspaikka, ja lain mukaan heidän on esitettävä vähintään kahta ehdokasta. Sähköpostin mukaan ”Perustajat ovat aiempien vuosien tapaan koordinoineet ehdokkaiden valintaa keskenään ja voimme iloksemme esittää perustajien yhteisinä ehdokkaina yliopiston hallitukseen kahta henkilöä, jotka edustavat elinkeinoelämän kotimaista ja kansainvälistä korkeimman tason asiantuntemusta”. Ehdokkaat ovat Teknologiateollisuuden hallituksen istuva puheenjohtaja Marjo Miettinen sekä aiemmin sen puheenjohtajana toiminut Jorma Eloranta. Perustelut on allekirjoittanut Hirvola ”TKS:n perustajien puolesta”. (Mt.) Muita kuin Teknologiateollisuuden puheenjohtajina toimineita henkilöitä ei esitetä. Muista perustajista ainoastaan YKA (Pöyhönen 2021) ilmaisee tukensa myös kahdelle muulle ehdokkaalle, mutta korostaa, että ”Ehdotus ei ole kilpaileva perustajien ehdo-

tus säädekirjan mukaisesti koordinoitulle perustajien ehdotukselle”. Siten muut perustajat eivät haasta Teknologiateollisuutta vaan hyväksyvät jälleen sen ja Tampereen kaupungin koordinoivan erityisroolin.

Perustajien toiminta herättää julkista polemiikkia. *Helsingin Sanomissa* todetaan, että perustajat esittävät ehdokkaiksi Teknologiateollisuuden hallituksen entistä ja nykyistä puheenjohtajaa (Teittinen 2021). Artikkelissa haastateltu ”Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja Jaakko Hirvola muistuttaa, että Eloranta ja Miettinen ovat perustajien yhteisesti hyväksymät ehdokkaat”, jotka ”olisivat myös perustajista riippumattomia” (...). ”Hirvolan mukaan on ’puhdas sattuma’, että molemmat ovat toimineet Teknologiateollisuuden hallituksen puheenjohtajina.” Perustajiin kuuluvan SAK:n koulutus- ja työvoimapolitiittinen asiantuntija tyytyy lehdessä toteamaan, että ”Aina voisi olla varmaan aktiivisempi” osoittaen, miten verkosto muodostuu myös passiivisista osallisista, jotka luovuttavat toimijuuttaan aktiivisemmille.

Keskustelun herättyä *Aamulehdessä* julkaistaan kahdentoista perustajan edustajien allekirjoittama kannanotto, jossa todetaan, että ”Me Tampereen yliopiston perustajat haluamme tukea yliopistoa menestymään ja nousemaan kansainväliseen kärkeen” ja toivotaan, ”että niin hallituksen nimitysprosessille kuin itse hallitustyöskentelyllekin suotaisiin työrauha” (Aamulehti 2021). Näin kirjoittajat luovat mielikuvia yhtenäisyydestään, vaikutusvallastaan ja jaetuista tavoitteista liittäen jälleen kerran kansainvälisen kilpailun kuvastot osaksi yliopiston hallinnosta käytäviä kamppailuja. Perustajien keskinäiset suhtautumiserot alkavat kuitenkin mielipidekirjoituksen myötä näkyä myös julkisuudessa, sillä kirjoituksen on allekirjoittanut vain osa perustajista.

Lopulta konsistori valitsee käytännössä vailla vaihtoehtoja yliopiston hallitukseen Teknologiateollisuuden entisen puheenjohtajan Jorma Elorannan, josta tulee myös hallituksen puheenjohtaja (TAU-KONS 11/2021; TAU-HALL 1/2022). Teknologiateollisuus on saanut entistä vahvemman roolin – eli niin nimityskomiteaan kuin yliopiston hallitukseen jäsenet omasta lähipiiristään –

ja sen vallankäyttö on muuttunut näkyvämmäksi. Toimijaverkosto valtasuhteineen on toisaalta vakautunut, mutta sitä horjuttaneet vaiheet ovat tehneet verkoston toimijuuksia näkyviksi.

Johtopäätökset

Säätiöyliopistojen lainsäädäntö voisi johtaa ajattelemaan, että säätiöyliopistojen perustajien valta on vähäistä ja yliopistoyhteisön valta suhteellisen suurta: lain mukaanhan yhteisön vaaleilla valitsema konsistori nimittää yliopiston seitsenhenkisen hallituksen, kun taas perustajien ainoana tehtävänä on esittää jäseniä hallituksen kolmelle paikalle, vieläpä niin, että ehdokkaita on oltava vähintään kaksinkertainen määrä paikkoihin nähden. Tampereen tapauksen empiirinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että oletus yliopistoyhteisöä edustavan konsistorin vallasta ja perustajien vähäisestä taustaroolista johtaa pitkälti harhaan.

Esimerkiksi Teknologiateollisuuden toimitusjohtaja on edellä kuvaamiemme tapahtumakulkujen jälkeen julkisuudessa todennut: ”Meidän roolimme rajoittuu siihen, että olemme yksi 20:stä perustajasta. Ei meillä ole *minkäänlaista* asemaa vaikuttaa *minkäänlaisiin* päätöksiin, emmekä halua sellaista.” (Teittinen 2021, korostukset lisätty.) Prosessin jälkien rekonstruoinnista kuitenkin havaitaan, että Teknologiateollisuus on onnistunut aktiivisella toiminnalla vakauttamaan omaa asemaansa ja kyennyt vaikuttamaan päätöksiin huomattavasti muita perustajia ja lain takaamaa asemaa tehokkaammin. Sen rooli ei ole ollut niin rajoittunut kuin toimitusjohtajan kommentti antaa ymmärtää.

Lähempää katsoen Tampereen yliopistofuusiossa voi havaita monenlaisia vakautusyrityksiä ja -tavoitteita, intressejä ja niiden kääntämisä sekä valtaefektien muodostumista prosessin kuluessa. Oma osansa on ollut koko joukolla toimijoita: opiskelijoilla, professoreilla ja muulla henkilökunnalla sekä näiden järjestöillä, ministeriön virkahenkilöillä, yliopiston johdolla ja toimielimillä, sopimuksilla ja asiakirjoilla, säätiön perustajilla ja pääomalla sekä yliopiston ulkopuolisilla toimijoilla kuten oikeustieteilijöillä ja medialla.

Yliopiston hallintojärjestelmään vaikuttaneiden tapahtumaketjujen kuvaus kuitenkin osoittaa, että muutamat toimijat ovat selvästi erottuneet muita merkittävämmiksi ja kyenneet menestyksekkäämmin vakauttamaan tulkintojaan. Prosessianalyysi paljastaa, miten etenkin Teknologiateollisuuden mahdollisuudet vallankäyttöön ovat rakentuneet usein liittolaisuuksissa muiden kanssa.

Toimijaverkostoteoreettinen näkökulma ohjaa huomion toimijoiden suhteisiin, yksittäisiin tekoihin ja hetkiin. Lähestymistapa valottaa, miten prosessit kehkeytyvät ennakoimattomasti toimijoiden yhteentulemisista ja miten ne voisivat edetä myös toisin. Tämä on tärkeä muistutus, sillä Suomen ensimmäinen säätiöyliopisto Aalto ei synnyttänyt yhtä pitkäkestoisia kiistoja, vaikka se juridiselta pohjaltaan vastaakin Tampereen säätiöyliopistoa. Latouria mukaillen yhteisö on ennen kaikkea neuvottelua siitä, mitä kaikkea siihen sisällytetään, ja muuttujien joukko on aina tapauskohtainen. Kollektiivin luonnetta ei voi olettaa ennalta. (Lehtonen 2008, 142.)

Historialliset prosessit siis riippuvat yksittäisten toimijoiden päätöksistä ja menestyksestä saada muut toimimaan omien intressiensä mukaisesti. Näkökulma on hyödyllinen etenkin selitettäessä eroavaisuuksia näennäisesti samankaltaisten prosessien välillä. Ratkaisumme keskittyä Teknologiateollisuuden toimijuuteen ei tarkoita, etteivätkö muutkin toimijat olisi prosessissa kyenneet ajamaan omia intressejään tai että ne olisivat olleet vain passiivisia toiminnan kohteita. Tapahtumasarjojen tarkastelu osoittaa monien toimijoiden osallisuuden, joka ei ollut ennalta määrätty vaan muotoutui prosessin myötä. Teknologiateollisuuden toimijuus voi kuitenkin etäältä katsoen jäädä näkymättömiin – siksi sen yksityiskohtainen tutkiminen auttaa ymmärtämään perustajien mahdollisuuksia vallankäyttöön.

Tampereen korkeakoulusäätiön valtasuhteet ja toimintatavat sekä perustajien rooli ovat olleet kiivaiden tulkintakamppailujen kohteina. Eri toimijat ovat pyrkineet vakauttamaan tulkintojaan siitä, millainen yliopiston tulisi olla ja mikä asema perustajilla ja etenkin Teknologiateollisuudella on. Toimijoiden kyvyt vaikuttaa prosessiin ovat

poikenneet merkittävästi toisistaan. Osa on ollut mukana suunnittelemassa koko säätiöyliopistomallia ja laatimassa organisaation valtasuhteita määritteleviä käytäntöjä, toiset ovat tulleet mukaan vasta fuusioprosessin aikana ja kyenneet lähinnä asettumaan muiden pyrkimysten liittolaisiksi tai vastustajiksi.

Tulkintojen vakauttamista on edistänyt usein aktiivinen mutta monesti julkisuudelta peittyvä yhteydenpito verkoston tärkeimpien toimijoiden välillä. Teknologiateollisuus on strategisesti ratkaisevissa tilanteissa toiminut perustajien äänitorvena ja korostanut omaa rooliaan ja tulkintojaan muille verkoston toimijoille esimerkiksi sähköpostiviestein. Toisaalta liittolaiset ovat kutsuneet Teknologiateollisuuden esittämään kantojaan myös silloin, kun laki, sopimukset tai aiemmat toimintatavat eivät olisi sitä edellyttäneet. Vakauttamista tukeneita artefakteja ovat olleet säätiön toimintaa säätelevät asiakirjat kuten säätiön perustamiskirja ja johtosääntö. Näistä etenkin jälkimmäinen on mahdollistanut vallankäytön etäältä (Law 1984), ilman tarvetta toistuville interventioille. Johtosäännöstä on muodostunut pakollinen kauttakulkupiste, jota muiden toimijoiden on pitänyt joko noudattaa tai kyseenalaistaa. Artikkelin kirjoitushetkellä valtasuhteet ovat kiteytyneet johtosäännössä Teknologiateollisuuden puolustamaan muotoon, jossa sisäistä demokratiaa edustavat toimielimet eivät pääse merkittävästi puuttumaan perustajien ja strategisen johdon toimintaan.

Teknologiateollisuuden toimijuus tulee näkyväksi asiakirjojen valmistelussa ja pyrkimyksissä vakiinnuttaa niiden tietyt tulkinnat yliopiston toimintaa ohjaaviksi tosiseikoiksi ja käytännöiksi. Teknologiateollisuuden menestyksekkäs toimijuus piiryy esiin, kun havainnoidaan yksityiskohdaisesti erilaisia jälkiä ja toimijoiden kytköksiä, käännöksiä, vakautusyrityksiä ja kamppailuja. Se nimenomaan käyttää valtaa, ei ”omista” sitä, sillä sen valta näyttäytyy kykynä saada merkittäviä muita toimijoita liittolaisiksi tai pidättäytymään sen tavoitteiden vastustamisesta. Latourin kirjoituksia mukaillen Teknologiateollisuuden valta ei siis selitä mitään vaan on itse selitettävä asia (Latour 2005, 9; Lehtonen 2008, 114).

Valittu näkökulma tuo yhtäältä esiin, miten Teknologiateollisuus on saanut ja omaksunut riskitilanteissa roolin säätiöyliopiston käytäntöjen määrittelijänä. Toisaalta tarkastelumme paljastaa, miten näitä käytäntöjä on perusteltu vetoamalla esimerkiksi kansainväliseen kilpailuun, perustajien pääomainvestointeihin sekä aiempiin sopimuksiin, joiden laatimisessa Teknologiateollisuudella on ollut monia muita toimijoita selvästi suurempi rooli. Uuden yliopiston toimintamekanismeja on yritetty vakauttaa kääntämällä aiemmat tulkinnot tosiseikoiksi ja säätiöyliopistomalli mustaksi laatikoksi, jonka toiminnan periaatteisiin ja valtasuhteisiin ei tule tai välttämättä edes voi enää puuttua. Teknologiateollisuuden menestyksekkäs toimijuus perustuu pääosin siihen, että sillä on ollut tarpeeksi liittolaisia, jotka ovat yhtyneet sen tavoitteisiin, samalla kun monet toimijat ovat jääneet passiivisiksi tai luovuttaneet omaa toimijuuttaan sen käyttöön. Prosessin lukuisat konfliktit ovat kuitenkin pakottaneet Teknologia-

teollisuuden sellaiseen toimintaan, josta on jäänyt jälkiä ja joka on tehnyt siitä ainakin osalle yliopistolaisista näkyvän, vaikkakin edelleen paljolti julkisuudelta piiloutuvan toimijan. ■

YTM VEERA KALEVA on entinen projektitutkija Tampereen yliopistossa.

PHD HANNA KUUSELA on dosentti ja akatemia-tutkija Tampereen yliopistossa.

YTT MIKKO POUTANEN on tutkijatohtori Tampereen yliopiston Johtamisen ja talouden tiedekunnassa.

FT JUHA RAIPOLA on tutkijatohtori Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa.

KM TUOMAS TERVASMÄKI on väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa.

KT, FM TUUKKA TOMPERI on vanhempi tutkija Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa.

VIITTEET

- 1 Kaksikymmentäyksi perustajaa, joista kahdeksan oli perustamassa jo Tampereen teknillistä yliopistoa (TTY), luettelaa taulukossa 1.
- 2 Tampereen kaupungin toiminta olisi myös kiinnostava tutkimuskohde, sillä Teknologiateollisuuden lisäksi kaupungilla oli keskeinen rooli säätiön sääntöjen valmistelussa ja säännöissä nimetty koordinaattorooli hallituksen nimitysprosessissa.
- 3 Artikkelissa viitatus sähköpostit ovat julkisuuslain alaisia ja saatu tietopyynnöillä, tai vaihtoehtoisesti kirjoittajat ovat olleet niiden vastaanottajia. Osa sähköposteista on tullut kirjoittajille konsistorin kokousvalmistelijan uudelleen lähettäminä.
- 4 Ensimmäisissä säätiön sääntöluonnoksissa syyskuulta 2016 Teknologiateollisuus olisi yksin koordinoitunut ehdokkaiden nimeämistä, mutta Tampereen yliopiston johto pysyi tilannetta tasapainottaakseen kaupunkia toiseksi koordinoijaksi (Laakso 2016; Uusi yliopisto -säätiön perustamiskirja 2016).
- 5 Myöskään tutkimushankkeemme ei saanut ministeriöstä kaikkia valmisteluasiakirjoja. Esimerkiksi Teknologiateollisuuden (2016) taustamuistio elokuulta 2016, jossa se asettaa ”reunaehdot” säätiölle ja yliopiston hallinnon rakenteille, puuttui materiaaleista.
- 6 Yliopistolakia säädettäessä osa säätiöyliopistojen itsehallintoa koskevista kiistoista jäi ratkaisematta (ks. Kuusela ym. 2021; Poutanen ym. 2022). Koska laki jäi tulkinnanvaraiseksi, Aallossa ja TTY:ssa perustajien toimijuutta vahvistettiin mm. kirjaamalla hallitusvalintaa valmistelevan nimityskomitean tehtävistä ja kokoonpanosta säätiön säännöissä ja vakiinnuttamalla käytännöksi valita vain ulkopuolisia henkilöitä hallitukseen. Tämä loi Tampereen fuusiopro sessissa pohjan tulkintaerimielisyyksille: toiset pitivät ensimmäisissä säätiöyliopistoissa synnytettyjä käytäntöjä itsestäänselvyyskinä ja toiset taas kyseenalaistivat niitä perustus- ja yliopistolakia rikkovina rakentaen uudenlaista käsitystä säätiöyliopistosta.
- 7 Olemme poikkeuksellisesti anonymisoineet lähteen, jotta yhdeksän henkilön moite ei henkilöityisi sähköpostin lähettäjään.
- 8 Riippumattoman hallituksen määritelmästä kiisteltiin koko fuusion valmistelun ajan. TTY:n johto ja Teknologiateollisuus pitivät kiinni siitä, että tuleva yliopisto noudatteli aiempien säätiöyliopistojen mallia, jossa hallituksen riippumattomuus tarkoitti

ulkopuolista hallitusta. (Teknologiategollisuus 2016; TTY-HALL 6/2016). Tampereen yliopiston johto, henkilöstö ja opiskelijat taas puolustivat koko ajan sisäisten jäsenten asemaa hallituksessa (TaY-HALL 2/2016).

9. Tampereen kaupungin konsernijaosto päättää yhtyä ”opetusministeriön säätiön hallituksen jäsenen riippumattomuutta koskevaan lausuntoon” (TAU-KONS 9/2018, liite 7).

10. Vastaavasti konsistorin 12 jäsentä jättää ponnin, jossa esityksen ongelmaksi nimetään ”yhden organisaation yliedustus sekä laaja-alainen koulutusosaamisen ja sen tulevaisuuden näkyvien puute hallituksessa” (TAU-KONS 9/2019, liite 3).

AINEISTOLÄHTEET

- Aamulehti. (2021) ”Lukijalta: Tampereen yliopiston perustajat: Toivomme, että niin hallituksen nimitysprosessille kuin itse hallitustyöskentelyllekin suotaisiin työrauha.” 29.10.2021. <https://www.aamulehti.fi/lukijalta/art-2000008362591.html>
- Finlex. (2017) Yliopistolaki: Säätiöyliopiston hallitus 24§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558L3P24> . Viitattu 18.2.2022.
- Hatavara, Mari (2018a) Uuden Tampereen yliopiston ensimmäisen hallituksen valinta. Sähköposti 4.5.2018.
- Hatavara, Mari (2018b) RE: Uuden Tampereen yliopiston ensimmäisen hallituksen valinta. Sähköposti 7.5.2018.
- Hatavara, Mari (2018c) Perustajatahojen ehdokkaat nimityskomiteaan. Sähköposti 1.6.2018.
- HE 7/2009. Hallituksen esitys Eduskunnalle yliopistolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090007>. Viitattu 20.10.2020.
- Hirvola, Jaakko (2020) 2020_11_16 Perustajien ehdokkaat TUNI hallitukseen - täydennys. Sähköposti 16.11.2021.
- Johtosääntö (2018a) Tampereen yliopistona toimivan Tampereen korkeakoulusäätiön johtosääntö. Hyväksytty Tampereen yliopiston siirtymäkauden hallituksessa 10.2.2018
- Johtosääntö (2018b) Tampereen yliopistona toimivan Tampereen korkeakoulusäätiön johtosääntö. Muutettu Tampereen yliopiston siirtymäkauden hallituksessa 25.5.2018
- Karikorpi, Mervi (2018) Perustajien esitys 3 edustajasta hallituksen nimityskomiteaan. Sähköposti 31.5.2018.
- Karikorpi, Mervi (2020) Perustajien ehdottamat henkilöt Tampereen yliopiston hallitukseen. Sähköposti 28.8.2020.
- Karikorpi, Mervi (2021a) TKS:n perustajien kanta konsistorin uusiin muutosesityksiin. Sähköposti 8.6.2021.
- Karikorpi, Mervi (2021b) TKS:n perustajien ehdokkaat Tampereen yliopiston hallitukseen. Sähköposti 30.8.2021.
- Konsistorin jäsen (2018) RE: Konsistori 11.6, kutsu ja esittelylista. Sähköposti 11.6.2018.
- Kukko, Marianne (2018a) Tampereen säätiöyliopiston konsistorille. Sähköposti 14.5.2018.
- Kukko, Marianne (2018b) Tampereen korkeakoulusäätiön hallituksen tulkintaohje strategisesta ja riippumattomasta hallituksesta. Sähköposti 15.6.2018.
- Kuusela, Hanna (2018) Muistiinpanot. 7.6.2018.
- Laakso, Liisa. 2016. Tampereen yliopiston rehtorin yksityisarkisto.
- Mäenpää, Olli (2018) Lausunto Tampereen Yliopiston Johtosääntöön Ja Sen Soveltamiseen Liittyvistä Kysymyksistä, 1.3.2018.
- Määttänen, Markus (2021) ”Kaappaako teknologiategollisuus vallan Tampereen yliopistossa? Kolme professoria tyrmää sotaisin puheen ja kovat väitteet: ’Olen yrittänyt kovasti miettiä, mikä oli ennen parempaa’” *Aamulehti* 16.10.2021. <https://www.aamulehti.fi/tampere/art-2000008311025.html>. Viitattu 26.4.2022.
- Nurmi, Eerikki (2018) Uuden Tampereen yliopiston ensimmäisen hallituksen valintaprosessi. Sähköposti. 23.5.2018.
- OKM (2016) Tampere3-yliopistokonsernia valmistelevalle työryhmän, ohjausryhmän ja johtoryhmän asettaminen. OKM/3/040/2016. 5.2.2016.
- Oksa, Heikki (2020) Tays tukisäätiön esitys Tampereen yliopiston hallituksen jäseneksi. Sähköposti. 28.8.2020.
- Peltomäki, Hanna-Mari (2020) JAES ja Tampereen yliopiston hallitusjäsenet. Sähköposti 24.8.2020.
- PeVL 11/2009 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 11/2009 vp - HE 7/2009.
- PeVL 18/2009 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 18/2009 vp - HE 7/2009.
- Professoriliitto (2018) Professoriliiton Tampereen yliopiston osaston kanta yliopistoyhteisön jäseniin uuden Tampereen yliopiston hallituksessa. 14.6.2018.
- Pöyhönen, Simo (2021) Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry:n tuki ehdokkaille Tampereen yliopiston hallitukseen. Sähköposti 31.8.2021.

- Reiman, Kirsi (2018) Kysymys: johtosääntö ja hallituksen valinta. Sähköposti 24.5.2018.
- Siilasmaa, Risto (2017) Juhlapuhe Tampereen uuden yliopistosäätiön perustamislaisuudessa 20.4.2017. https://soundcloud.com/radio_moreeni/tampereen-uuden-yliopistosaaion-perustamislaisuus-2042017. Viitattu 10.5.2022.
- Sintonen, Kirsti (2018) ”Kysymys-vastaus Mari Walls.” *Acatiimi* 4/2018: 20. https://arkisto.acatiimi.fi/4_2018/4.php. Viitattu 26.4.2022.
- Tampereen korkeakoulusäätiön perustamiskirja (2017) <https://docplayer.fi/105523443-Tampereen-korkeakoulusaation-perustamiskirja.html>. Viitattu 22.4.2022.
- Tampereen korkeakoulusäätiön säännöt. 2017.
- Tamy (2018) Avoin kirje uuden Tampereen yliopiston konsistorille ja konsistorin väliaikaiselle puheenjohtajalle, 14.6.2018.
- Tatte (2018) Tampereen yliopiston tieteentekijät ry:n kannanotto yliopistoyhteisön edustukseen Tampereen uuden yliopiston hallituksessa. 14.6.2018
- TAU-HALL 7/2019 – 1/2022. Tampereen korkeakoulusäätiön hallituksen pöytäkirjat.
- TAU-KONS 5/2018 – 11/2021. Tampereen korkeakoulusäätiön konsistorin pöytäkirjat.
- TaY-HALL 2/2016. Tampereen yliopiston hallituksen kokouksen pöytäkirja 15.2.2016.
- TaY-HALL 6/2016. Tampereen yliopiston hallituksen kokouksen pöytäkirja 7.10.2016.
- Tayhy (2018) Kannanotto henkilöstön mahdollisuudesta tulla valituksi uuden Tampereen yliopiston hallitukseen. 14.6.2018.
- TaYLL (2018) Lausunto yliopistoyhteisön edustuksesta uuden Tampereen yliopiston hallituksessa. 14.6.2018.
- Teittinen, Paavo (2021) ”Taistelua Tampereen yliopistosta.” *Helsingin Sanomat* 30.9.2021. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008285359.html>. Viitattu 22.4.2022.
- Teknoliateollisuus (2016) T3-tapaaminen 10.8.2016, Teknoliateollisuuden taustamuistio. Liisa Laakson sähköpostiarkisto.
- TTY-HALL 09/2016. Tampereen teknillisen yliopiston hallituksen kokouksen pöytäkirja 20.6.2016.
- Tuori, Kaarlo (2017) Tampereen Yliopiston Ylioppilaskunnan Pyytämä Lausunto Säätiöyliopistojen Oikeudellisesta Asemasta. Lausunto, 18.2.2017.
- Turunen, Jorma (2018a) VS: Uuden Tampereen yliopiston ensimmäisen hallituksen valinta. Sähköposti 4.5.2018.
- Turunen, Jorma (2018b) Uuden Tampereen yliopiston ensimmäisen hallituksen valintaprosessi. Sähköposti 21.5.2018.
- Turunen, Jorma (2018c) Rakennetaan uusi Tampereen yliopisto yhteistyöllä. 7.6.2018. Teknoliateollisuus ry:n blogi. <https://teknoliateollisuus.fi/en/node/16122>. Viitattu 22.4.2022. Viitattu 22.4.2022.
- Turunen, Jorma (2018d) Teknoliateollisuus-konsernin lausunto riippumattomasta, strategisesta ja ulkopuolisesta hallituksesta. Sähköposti 15.6.2018.
- Uusi yliopisto -säätiön perustamiskirja (2016) Luonnos, 23.9.2016. Liisa Laakson sähköpostiarkisto.
- Wilhelmsson, Thomas., Hatavara, Mari., Helander, Nina., Huhtala, Heli, Isopoussu, Ismo, Isotalus, Pekka, Kojo, Katariina, Lindén, Jyri, Mikkonen, Tiina, Nieminen, Esko, Saari, Juho, Valtonen, Kato, Jallinoja, Piia, Lahtinen, Eemeli, Mäkinen, Jukka, Pahta, Päivi, Parhankangas, Suvi, Parkkila, Seppo, Poutanen, Jenni & Tervasmäki, Tuomas (2020). *Tampereen yliopiston johtamisjärjestelmää ja johtosääntöä tarkastelevan työryhmän raportti*. Tampereen yliopisto. <https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2020-11/johtosaanto-ja-johtamisjarjestelmaa-tarkastelevan-tyoryhman-raportti.pdf>

KIRJALLISUUS

- Callon, Michel & Latour, Bruno (1981) "Unscrewing the big Leviathan: How actors macrostructure reality and sociologists help them to do so". Teoksessa Karin Knorr & A.V. Cicourel (toim.) *Advances in Social Theory and Methodology*. Routledge & Kegan Paul, Lontoo, 227–303.
- Callon, Michel (1984) "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay". *The Sociological Review* 32:1, 196–233.
- Czarniawska, Barbara (2009) "Emerging Institutions: Pyramids or Anthills?" *Organization Studies* 30:4, 423–441.
- Czarniawska, Barbara (2014) *Social Science Research: From Field to Desk*. Sage, Lontoo.
- Czarniawska, Barbara (2020) "Mergers and acquisitions: the latest university fashion?" *Qualitative Research in Accounting & Management* 17:1, 18–32.
- Fenwick, Tara & Edwards, Richard (toim.) (2012) *Researching Education Through Actor-Network Theory*. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Harman, Graham (2009) *Prince of Networks. Bruno Latour and Metaphysics*. Re.press.
- Hennion, Antoine (1995) "The History of Art – Lessons in Mediation". *Réseaux: the French Journal of Communication* 3:2, 233–262.
- Kullman, Kim & Pyyhtinen, Olli (2015) "Toimijaverkosto". Teoksessa Kai Eriksson (toim.), *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki, 109–126.
- Kuusela, Hanna (2021) "Autonomiasta eliittiverkostoihin, kolmikannasta hierarkioihin: suomalaisyliopistojen hallitusten ulkopuoliset jäsenet vuosina 2010–2020". *Sosiologia* 4/2021: 391–337.
- Kuusela Hanna (2012) "Tutkimusta katulampun valossa. Piilossa olevien, kieltäytyvien ja spekulioivien toimijoiden haasteesta Bruno Latourin sosiologialle". *Tiede & edistys* 37:2, 142–157.
- Kuusela, Hanna, Harju, Auli, Kaleva, Veera, Mäkelä, Maria, Poutanen, Mikko, Raipola, Juha, Tervasmäki, Tuomas & Tomperi, Tuukka (2019) *Kenen yliopisto? Tampereen yliopiston henkilöstön näkemyksiä yliopistojen johtamisjärjestelmistä ja itsehallinnosta*. Tampereen yliopisto: COMET – Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus, Tampere. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/117081>
- Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera, Tomperi, Tuukka, Poutanen, Mikko & Tervasmäki, Tuomas (2021) "Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa: säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta". *Politiikka* 63(2): 158–187.
- Latour, Bruno (1987) *Science in Action. How to Follow Scientists and Engineer through Society*. Harvard University Press, Cambridge.
- Latour, Bruno (1999) "On Recalling ANT". Teoksessa John Law ja John Hassard (toim.), *Actor Network Theory and after*. Blackwell Publishers, Oxford and Massachusetts, 15–25.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John (1984) "On the Methods of Long-Distance Control: Vessels, Navigation and the Portuguese Route to India". *The Sociological Review* 32:1, 234–263.
- Law, John (1990) "Power, Discretion and Strategy". *The Sociological Review* 38 (1_suppl), 165–191.
- Law, John (2008) "Actor-network theory and material semiotics". Teoksessa *The New Blackwell Companion to Social Theory*, 3. painos, Turner, Bryan S. (toim.). Blackwell, Oxford, 141–158.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Tukijaliitto, Helsinki.
- Perttula, Rauno (2015) *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social research 517. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Poutanen, Mikko, Tomperi, Tuukka, Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera & Tervasmäki, Tuomas (2022) "From democracy to managerialism: foundation universities as the embodiment of Finnish university policies." *Journal of Education Policy* 37:1, 419–442.
- Poutanen, Mikko, Tervasmäki, Tuomas & Harju, Auli (2021) "Katse sisäänpäin: Yliopistoreformin organisatoriset jännitteet kotietnografian silmin". *Tiede & edistys* 46:1–2, 28–46.
- Silvast, Antti & Virtanen, Mikko J. (2021) "On Theory–Methods Packages in Science and Technology Studies". *Science, Technology, & Human Values*. <https://doi.org/10.1177/01622439211040241>
- Pyyhtinen, Olli (2010) *Simmel and 'the Social'*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Teittinen, Henri (2008) *Näkymätön ERP: Taloudellisen toiminnanohjauksen rakentuminen*. Jyväskylä studies in business and economics 69. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Whittle, Andrea & André Spicer (2008). "Is Actor Network Theory Critique?" *Organization Studies* 29:4, 611–629.